

जैविकी पदार्थ सम्बन्धि भेटेरिनरी मापदण्ड, २०६३

(Standards for Veterinary Biologicals, 2006)

(पशु सेवा विभागको मिति २०६३।०५।१५ को निर्णय अनुसार स्वीकृत)

क्षेत्र (Scope)

जैविकी पदार्थको उत्पादन, आयात, निर्यात, विक्रि वितरण वा प्रयोगमा नियमन गर्न र घर पालुवा पशुपंछी, जंगली जनावर, कुकुर, बिराला र जलचर लगायतका जनावरहरुको स्वास्थ्य रक्षा गरी जनस्वास्थ्य तथा खाद्य सुरक्षा गर्न जैविकी पदार्थ सम्बन्धि मापदण्ड निर्धारण गर्न आवश्यक भएकोले पशुस्वास्थ्य तथा पशु सेवा नियमावली, २०५६ को नियम १७ को अधिनमा रहि पशु सेवा विभागले यो जैविकी पदार्थ सम्बन्धि मापदण्ड निर्धारण गरेको छ।

परिच्छेद - १

प्रारम्भिक

१ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

- (१) यस मापदण्डको नाम “जैविकी पदार्थ सम्बन्धि भेटेरिनरी मापदण्ड, २०६३” रहनेछ।
- (२) यो मापदण्ड नेपाल अधिराज्यभर लागु हुनेछ।
- (३) यो मापदण्ड पशु सेवा विभागले स्वीकृत गरेको मिति देखि लागु हुनेछ।

२ परिभाषा : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस मापदण्डमा:

- (१) “जैविकी पदार्थ (Biologicals)” भन्नाले पशु विकास वा पशु स्वास्थ्यको लागि प्रयोग गरिने जीवाणु वा विषाणुयुक्त औषधि, खोप वा जैविक रसायन सम्भन्नुपर्छ।
- (२) “कार्यालय” भन्नाले भेटेरिनरी गुणस्तर तथा औषधि व्यवस्थापन कार्यालय सम्भन्नु पर्छ।
- (३) “नियमावली” भन्नाले पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा नियमावली, २०५६ सम्भन्नु पर्छ।
- (४) “कार्यालय प्रमुख” भन्नाले भेटेरिनरी गुणस्तर तथा औषधि व्यवस्थापन कार्यालयका कार्यालय प्रमुख सम्भन्नु पर्छ।
- (५) अनुसूची भन्नाले यस मापदण्डको अनुसूची १ र २ लाई सम्भन्नुपर्छ।

परिच्छेद - २
सिफारीश र अनुमति पत्र सम्बन्धि व्यवस्था

३. प्रमाणित गराउनु पर्ने:

- (१) भेटेरिनरी जैविकी पदार्थ उद्योग स्थापना गर्न चाहने फर्म वा संस्थाले सिफारीस पत्र पाउनको लागि नियमावलीमा तोकिएको ढाँचा बमोजिमको निवेदन साथ आफ्नो उत्पादनको पूर्वाधार भएको, कच्चा पदार्थ तथा सामग्रीहरूको आपूर्ति व्यवस्था, उत्पादन प्रक्रिया, परीक्षण, लेबल, भण्डारण र वितरण निर्धारण मापदण्ड अनुरूप भएको प्रमाणित कागजात कार्यालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।
- (२) कार्यालयले सो उपर आवश्यक जाँचबुझ समेतको कार्य सम्पन्न गरी मनासिव देखेमा त्यस्तो जैविकी पदार्थको नाम र लागु हुने सेवा सर्त खुलाई उद्योग स्थापनाको लागी सिफारीस गर्न सक्नेछ।

४. अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न चाहिने आधारभूत कुराहरू:

- (१) आफ्नो भेटेरिनरी जैविकी उत्पादन विक्रि वितरण गर्न चाहने उत्पादकले अनुमति-पत्र पाउनको लागि आफ्नो उत्पादनको अनुसन्धान कागजातका (Research Document) साथै काम नलाग्ने, संक्रमित, खतरायुक्त वा हानीकारक पदार्थरहित भएको र लेबलमा उल्लेख गरिए अनुरूप शुद्ध, सुरक्षित, असरयुक्त, प्रभावकारी भएको कुरा आधिकारीक निकायबाट प्रमाणित गरेको उत्पादन तथा परिक्षण कागजातहरू समेत कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ।
- (२) कार्यालयले सो सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गर्दा भेटेरिनरी जैविकी उत्पादनको अवस्था/स्थिति, उत्पादन गर्ने देश, लक्षित जनावर वा पंक्षी, लक्षित प्रयोग, अध्ययन, अनुसन्धान वा आपतकालिन कार्यको र त्यसमा संलग्न खतराको आधारमा आवश्यक जाँचबुझ गरि मनासिव देखेमा विभिन्न शर्त हरु खुलाई त्यस्ता भेटेरिनरी जैविकी उत्पादन गर्न वा आयात गर्न अनुमतिपत्र प्रदान गर्न सक्नेछ।
- (३) भेटेरिनरी जैविकी पदार्थ उत्पादनको सिफारीस माग गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले कार्यालय समक्ष निवेदन दिदा निवेदनसाथ माथि उल्लेखित कागजातहरूको अतिरिक्त देहायका कुराहरू खुलाई निवेदन दिनु पर्नेछ।

- (क) संस्था/कम्पनीको नाम र ठेगाना
- (ख) संस्था/कम्पनी भित्रका उत्तरदायी व्यक्तिहरुको नाम
- (ग) संस्था रहेको स्थान र संस्थाको नक्सा
- (घ) जैविक सुरक्षा, प्रयोग गरिने पानी, गुणस्तर मापदण्ड र कार्यरत कर्मचारीहरुको तालिम स्तर र अनुभव आवश्यकता अनुरूप भए नभएको प्रमाण-पत्र ।
- (ङ) जैविकी पदार्थको श्रोत, उत्पादन इतिहास (Passage history), जाती (Strain), जाती छुट्याउने वा चिन्ने प्रकृया, रोग पैदा गर्नसक्ने क्षमता (Virulence) र पदार्थको शुद्धता, भण्डारण तरिका, उत्पादन गर्ने तरिका, उत्पादनको लागि आवश्यक मिडियाको बनावट (Media Composition) र त्यसको शुद्धता, परिक्षण तरिका, विज प्रत्यारोपण तथा उत्पादन लिने तरिका (Inoculation & harvest) उत्पादन बनाउने र परिक्षण गर्ने तरिका (Product formulation and Tests) का साथै प्रयोग अवधि समाप्त हुने मिति तय गर्ने तरिका, प्रयोग गर्ने सुभावहरु, मात्रा, प्रयोग गर्ने तरिका आदि समावेश गरेको हुनु पर्छ । उत्पादनको शुद्धता, सुरक्षितता, प्रभावकारीता दर्शाउने तथ्याङ्क संलग्न गरेको हुनु पर्ने र उक्त तथ्याङ्कमा मापदण्डको दायरा समेटिएको हुनु पर्नेछ ।
- (च) उत्पादित पदार्थ र मूल विउ (Master Seed) पाँच पुस्ता भित्र (Within Five Passage) को हुनुपर्नेछ ।
- (छ) मूल विउ तथा अन्य सबै पशुजन्य पदार्थहरु परिक्षण गरी संक्रमण तथा वाह्य पदार्थ नभएको प्रमाणित हुनु पर्नेछ ।
- (ज) खोप तथा जैविक उत्पादनहरुको परिक्षण (सुरक्षितता, प्रभावकारीता) तथ्याङ्क शास्त्र अनुसार मान्य हुने गरी (Statistically Valid) लक्षित पशुमा गरिनु पर्दछ । उदाहरणको लागि: साधारणतया: immunological परिक्षणको लागि दश वटा खोप लगाइएका र पाँच वटा कन्ट्रोल जनावरहरुको आवश्यकता पर्दछ र च्यालेञ्ज गर्दा सामान्यतया: दश वटा खोप लगाएको मध्ये नौ वटा बाँचेको र पाँच वटा कन्ट्रोल मध्ये चार वटा मरेको हुनु पर्नेछ ।

- (भ) उत्पादकले प्रभावकारीता सम्बन्धि तथ्याङ्क अनिवार्यरूपमा पेश गर्नु पर्नेछ । सो तथ्याङ्कमा जिवित विषाणुको टाइटर (Virus Titer) वा जिवाणुको संख्या (bacterial count) अथवा मृत खोप लगाएका जनावरमा प्रभाव उल्लेख गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ज) जिवित विषाणुजन्य खोपको टाइटर, खोपको प्रयोग अवधि समाप्त भएको मितिमा पनि सो खोपले रक्षात्मक प्रभाव ल्याउन चाहिने न्यूनतम मात्रा भन्दा पाँच गुणा बढी हुनु पर्नेछ ।
- (ट) मान्यता प्राप्त प्रयोगशालाले खोपको सुरक्षितता प्रयोगशाला जनावर वा लक्षित पशु वा पंक्षीमा गर्नु पर्दछ र सो सम्बन्धि कागजात निवेदनसाथ संलग्न भएको हुनु पर्नेछ ।
- (ठ) जिवित खोपको हकमा संसर्गमा रहनेगरी खोप नलगाई राखिएको जनावर (Contact Control) मा सर्ने वा फैलिने सम्बन्धि रिपोर्ट समेत संलग्न हुनु पर्नेछ ।
- (ड) लेवलमा उल्लेख गरिए बमोजिमको प्रभावकारीता सम्बन्धि तथ्याङ्क पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) कार्यालयले उत्पादकको निवेदन स्विकृत गरेमा उत्पादकले तिन व्याच अग्रिम अनुमती-पत्रका उत्पादनहरू अनिवार्य रूपमा कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (४) उत्पादन अनुमती पत्र प्राप्त उत्पादकले उत्पादन गरेका भेटेरिनरी जैविकी उत्पादनहरू प्रयोग गर्दा लेवलमा तोकिए अनुसारको शुद्धता, सुरक्षित, असरयुक्त र प्रभावकारी हुनु पर्नेछ ।

परिच्छेद - ३

निरीक्षण (Inspection)

५. संस्था वा कम्पनीको निरीक्षण:

- (१) कार्यालयले अनुमती-पत्र प्रदान गर्नु अघि उत्पादक संस्था वा कम्पनीको निरीक्षण गर्न वा आवश्यकता हेरी कुनै कर्मचारीलाई निरीक्षण गर्न खटाउन सक्नेछ । निरीक्षण गर्न खटिएको निरीक्षकले निरीक्षण गर्दा संस्था वा कम्पनिमा रहे भएको उपलब्ध साधन श्रोतको सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन गरि संस्था वा कम्पनीको प्रकृति र उद्देश्य अनुसार बढिमा एक हप्ता भित्र निरीक्षणको कार्य सम्पन्न गरीसक्नु पर्नेछ ।
यस्तो निरीक्षण कार्य प्रत्येक वर्षमा कम्तीमा एक पटक गरिने छ ।
तर ठूलो संस्था वा कम्पनीको निरीक्षणको लागि दुई वा तिन जना निरीक्षकहरु खटाउन सकिनेछ र यसरी खटिएका निरीक्षकहरुले विशेष परिस्थितिमा बाहेक दुई हप्ता भित्र आफ्नो कार्य सम्पन्न गर्नु पर्नेछ ।
- (२) निरीक्षणको लागि खटिएको निरीक्षकले निरीक्षणको सिलसिलामा उत्पादन ब्याच मान्य पाएमा सो ब्याच रिलिज गर्न संस्था वा कम्पनिलाई लिखित रुपमा जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (३) उत्पादन तथा उत्पादन प्रक्रियाहरुमा एक रुपता भए नभएको दर्शाउन उत्पादकले आफ्नो परीक्षणको सारसंक्षेप तथा अनुमती-पत्र प्राप्त हुनु भन्दा अघिको परीक्षण नतिजा खटिई आएका निरीक्षकलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (४) उत्पादकले पेश गरेको तथ्याङ्कमा फरक पर्न आएमा वा कुनै उपभोक्ताले उत्पादन सम्बन्धि व्यहोरा खोली कार्यालयमा उजुर गरेमा कार्यालयले सो सम्बन्धमा आवश्यक परिक्षण तथा निरीक्षण गर्न गराउन पर्नेछ ।
- (५) आवश्यक निरीक्षणको शिलशिलामा कार्यालयबाट खटिई आएका निरीक्षकलाई निरीक्षण कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु भेटेरिनरी निरीक्षकको कर्तव्य हुनेछ ।
- (६) उत्पादकले कार्यालयबाट निर्धारण गरेको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण योजना (**Inspection and supervision scheme**) अनिवार्य रुपमा पालना गर्नु पर्नेछ । उक्त योजनाको पालना भए नभएको बारे निरीक्षणको क्रममा स्थलगत रुपमा निक्कौल गरिनेछ ।

परिच्छेद - ४

प्रयोगशाला

६. गुणस्तर परिक्षण (Quality Assurance):

- (१) कार्यालयले गुणस्तर परिक्षण सेवा प्रदान गर्दा भेटेरिनरी जैविकी सम्बन्धि वैज्ञानिकको आवश्यक राय परामर्श लिई परिक्षणहरु प्रयोगशालाबाट गराएर मात्र उत्पादनको गुणस्तर आश्वासन प्रदान गर्ने छ।
- (२) कार्यालयले उत्पादनको परिक्षण गर्दा देहाय बमोजिम गर्नेछः
 - (क) उत्पादकले अनुमती-पत्र प्राप्त गर्नु पूर्व गरिने परीक्षणमा मूल विउ (Master Seed) र संरक्षित मूल कोषिका (Master cell stock) को शुद्धता तथा पहिचान सम्बन्धि परीक्षण हुनेछ।
 - (ख) उत्पादित वस्तुको प्रारम्भिक परीक्षण अनुमति-पत्र पूर्वको तिन ब्याचमा गुणस्तर सम्बन्धि परीक्षण तथा तिनीहरुको एकरूपता सम्बन्धि परिक्षण गरिनेछ।
 - (ग) अनुमति-पत्र प्राप्त उत्पादनको हकमा गुणस्तर अनुगमन् गर्नको लागि उत्पादनको कुनै ब्याच वा त्यसलाई प्रतिनिधित्व गर्ने नमूनाहरु अकमानुबद्ध तरीकाबाट (Randomly) छानी परिक्षण गरिनेछ।
 - (घ) कार्यालयले भेटेरिनरी जैविक पदार्थहरुको परिक्षण गर्दा उत्पादनको शुद्धता, सुरक्षित र प्रभावकारी भए नभएको एकिन गर्नको लागि परिक्षण गर्नेछ।
 - (ङ) उत्पादकले प्रयोगशाला परिक्षणको लागि पेश गरेको उत्पादित जैविक पदार्थको प्रत्येक ब्याच /सिरियलको नमूनाहरु मध्ये पशु क्वारेन्टाईन वा कार्यालयको रिपोजेटरीमा सुरक्षितसाथ अभिलेखकोरूपमा भण्डारण गर्नु पर्नेछ र त्यसको केहि ब्याच/ सिरियलको प्रयोग मिति समाप्त भए पश्चात कार्य दक्षता परिक्षण (Potency Test) गरी स्टेबल (stable) भए नभएको हेर्नु पर्नेछ। त्यस मध्ये केहिको Potency परिक्षण पनि गरिनेछ।

माथि लेखिएका बाहेक मूल विउ, विषाणु, जिवाणु र मूल कोष कल्चरहरुको शुद्धता तथा पहिचान सम्बन्धि परिक्षण पनि गर्न सकिने छ।

परिच्छेद - ५

उत्पादक (Manufacturers)

७. सहमति लिनु पर्ने:

- (१) जैविक पदार्थको उत्पादनको अनुमति-पत्र (लाइसेन्स) प्राप्त पश्चात स्वदेशी उत्पादकले अनिवार्यरूपमा प्रत्येक पटकको उत्पादन निकाल्न कार्यालयको सहमति लिनु पर्नेछ ।
- (२) उत्पादकले उत्पादन सहमति माग गर्दा धारावाहीक (Serial) उत्पादन निकाल्ने प्रकृयाको लागि उत्पादनको आवश्यक नमूना परिक्षण नतिजाको संक्षेप कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उत्पादकले पेश गरेको उत्पादनको परिक्षण नतिजाको आधारमा कार्यालयले उत्पादन प्रकृयाको छानविन गर्नेछ । नमूना परिक्षण नतिजा चित्तबुभ्दो नदेखिएमा कार्यालयले उत्पादन निकाल्न रोक लगाउन सक्नेछ ।
- (४) नमूनाहरु निर्णायक परिक्षणको लागि अक्रमानुगत प्रक्रियाबाट (Random process) छान्नु पर्नेछ ।
- (५) जुन देशको उत्पादनमा यस प्रकारको वा यस्तै गुण नियन्त्रण कार्य गरेको पाइदैन त्यस्ता विदेशी उत्पादकहरुलाई पनि यसै प्रकारको Random परिक्षण र उत्पादन परिक्षण निकाल्न अनिवार्य हुनेछ ।
- (६) उत्पादकले आफ्नो अनुमति-पत्र (लाइसेन्स) प्राप्त उत्पादन सुरक्षित (Safe) र एकैनाशको भएको विश्वास दिलाउन उपयुक्त प्रकारको आन्तरिक गुण नियन्त्रण तथा गुणस्तरियता जनाउने प्रकृया अपनाउनु पर्नेछ । उत्पादन प्रकृया कार्यालयले दिएको प्रकृयासँग मेलखाने हुनु पर्नेछ ।

८. भ्याक्सीनहरु आयात सम्बन्धि सर्तहरु:

भ्याक्सिन/खोप आयात गर्न चाहने आयातकर्ताले भ्याक्सिन/खोपशआयात गर्दा निम्न बमोजिमको सर्तहरुको पालना गर्नु पर्नेछ:

- (१) देशमा विद्यमान रोग उत्पादनजन्य विषाणु, जिवाणु वा अन्य सुक्ष्म किटाणुजन्य रोग लगाउने स्ट्रेनका भ्याक्सीनहरु आयात गर्न सकिने छ । तर जुन रोग र स्ट्रेन नेपालमा विद्यमान छैन त्यस प्रकारको भ्याक्सीन आयात गर्न पाइने छैन ।
- (२) भ्याक्सीन उत्पादन गर्न देशमा विद्यमान वा आयातित रोगका विषाणु / जिवाणु वा अन्य सुक्ष्म किटाणुहरुको जिनोम (Genome) वारे सम्पूर्ण जानकारी (Characterization) आयातकर्ताले कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

- (३) पशुपंक्षी तथा तिनीहरूका उत्पादन आयात गर्न प्रतिबन्धित भएका देशहरूबाट पशुपंक्षीहरूका लागि खोप वा अन्य जैविक पदार्थहरू आयात गर्न पाइने छैन ।
- (४) उत्पादक वा आयातकर्ताले अनिवार्यरूपमा उत्पादनबाट हुनसक्ने संभावित खतरा/दुस्प्रभाव आदि बारे जानकारी उत्पादन वा आयात गर्नु अघि कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (५) उत्पादक वा आयातकर्ताले खोपहरू एक ठाँउबाट अर्को ठाँउमा हुवानी गर्दा वा भण्डारण गर्दा भ्याक्सीनको प्रकृति अनुसार आवश्यक पर्ने तामक्रम अविच्छिन्न रूपमा कायम गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (६) आयातित भ्याक्सिनको गुण परिक्षण गर्न आवश्यक पर्ने टेष्ट किट (Test Kit) कार्यालयले माग गरेमा सो समेत भ्याक्सिन उत्पादन गर्ने कम्पनीले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

९. जवाफदेहि हुने:

विशेष अवस्था वा परिस्थितिमा नियन्त्रित प्रयोगको लागि आयात गरिने भेटेरिनरी जैविकी पदार्थको सिफारीस पत्रको आवश्यक जाँच गर्ने र सिफारीसको लागि कार्यालय जवाफदेहि हुनेछ ।

१०. विविध:

- (१) कसैले पनि भेटेरिनरी जैविक पदार्थ वा भ्याक्सीन प्रयोग गरेको कारणबाट पशुपंक्षीमा कुनै हानी नोक्सानी पुऱ्याएमा सो कुराको जानकारी भेटेरिनरी निरीक्षकलाई दिनु पर्नेछ । यस्तो सूचना प्राप्त भएपछि भेटेरिनरी निरीक्षकले निर्दिष्ट फर्म भरी सम्भव भएसम्म सो खोपको नमूनासहित विवरण कार्यालयलाई उपलब्ध गराउन पर्नेछ र कार्यालयले सो उपर आवश्यक जाँचबुझ/परिक्षण गर्दा उत्पादन वा धारावाहीक (ब्याच) मा कुनै खराबी देखिएमा उत्पादकलाई सो बारे जानकारी गराउनु पर्नेछ र उत्पादकले पनि सोही बमोजिम तुरुन्त सुधार प्रकृया अपनाउनु पर्नेछ ।
- (२) सुधार प्रकृत्यामा उक्त उत्पादित ब्याच बजारबाट हटाउने वा उत्पादन संरचनामा सुधार गर्ने वा लेवलमा सुधार गर्ने वा सावधानी अपनाउने मध्ये कुनैपनि निर्देशन कार्यालयले दिन सक्नेछ । कार्यालयले दिएको यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित उत्पादक वा सरोकारवालाको कर्तव्य हुनेछ ।

अनुसूची-१

जैविकी पदार्थको नमूना पेश गर्ने, परिक्षण गर्ने र जानकारी गराउने तरिका:

कार्यालयले नमूना परिचालन गर्न अपनाउने प्रकृया / तरिकाको साथै गुणस्तर मापन कार्यको लागि उत्पादकले जैविकी नमूनाहरू पठाउदा अपनाउनु पर्ने पक्ष र आवश्यकता सम्बन्धि जानकारी गराइएको छ । आवश्यक कागजातहरू सहित प्रयोगशाला परिक्षणको लागि कार्यालय वा यसले निर्देशित गरेको प्रयोगशालाहरूमा पठाइएका सबै प्रकारका जैविकी नमूनाहरूमा यो मापडण्ड लागु हुनेछ । तर यी अवधारणा वा प्रकृयाहरू विशेष अनुसन्धानका कार्यहरूमा लागु हुने छैनन् ।

समेटीएका पक्षहरू:

- (१) प्रयोगशाला परिक्षणको लागि जैविकी नमूना पठाउदा उत्पादकले अपनाउनु पर्ने तरिका
 - (२) नमूना प्राप्त गर्ने, परिक्षण गर्ने र जानकारी गराउने प्रकृया
 - (३) मूल विउ (Master seed) बाहेक अन्य जैविक पदार्थहरूको परिक्षण सूचक
 - (४) मूल विउ (Master Seed) परिक्षणको लागि आवश्यक नीति र आवश्यकताहरू
- (१) प्रयोगशाला परिक्षणको लागि जैविकी नमूना पठाउदा उत्पादकले पुरा गर्नु पर्ने साधारण आवश्यकता:

प्रत्येक धारावाहीक ब्याचका नमूनाहरू परीक्षणको लागि अनिवार्य रूपमा कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ । स्वदेशमा उत्पादित वा विक्री वितरण हुने जैविकी उत्पादन विक्रीको लागि पठाउनु अगाडी परिक्षणको नतिजा पाउन, अनावश्यक ढिलाई रोक्न, उत्पादक वा विक्रीकर्ताले बिक्री गरीने प्रत्येक नमूना उत्पादन हुनासाथ वा प्राप्त हुनासाथ कार्यालयमा पठाउन सकिनेछ । नमूनाहरू सुरक्षित कार्टुन/बाक्सहरूमा लिफलेट वा insert र सिफारिस गरिएका डाइलुएण्ट समावेश गरी सिफारिस गरिएको तरिका र तापक्रममा रहने गरी कार्यालयमा छिटो पुग्ने गरी निम्न ठेगानामा पठाउनु पर्ने छ । हरेक ब्याचमा नमूनाको लागि पेश गरीनु पर्ने आवश्यक भाएल वा आवश्यक पर्ने नमूनाको विवरण अनुसूची-२ मा उल्लेख गरिएको छ ।

नमूना पठाउनु पर्ने ठेगाना:

श्री कार्यालय प्रमुख,
भेटेरिनरी गुणस्तर तथा औषधि व्यवस्थापन कार्यालय,
पशु स्वास्थ्य निर्देशनालय,
भेटेरिनरी कम्प्लेक्स,
त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं नेपाल ।

लेवलमा उल्लेख गरिनु पर्ने विवरण:

- हरेक भाँडो वा भाएलमा कम्तिमा तल लेखिए बमोजिमको लेवल/ वा insert हुनु पर्नेछ ।
- २० मि.ली. वा सो भन्दा कमको भेटेरिनरी जैविकी पदार्थ भएको भाँडोको लेवलमा निम्न विवरण उल्लेख भएको हुनु पर्नेछ ।
 - १ उत्पादकको नाम ठेगाना (Name & address of the producer)
 - २ उत्पादनको व्यापारीक नाम (Trade name)
 - ३ लट वा धारावाहीक ब्याच वा क्रम संख्या
 - ४ म्याद सकिने मिति (Expiry date)
 - ५ परिमाण र मात्रा (Volume & number of doses)
 - ६ उत्पादनको वैज्ञानिक नाम (Proper Scientific name of the product)
 - ७ वनाउने/घोल्ने तरिका (Reconstitution direction)
 - ८ पेश गरेको मिति (Date of Submission)

(२) कार्यालयले नमूना प्राप्त गर्ने, परिक्षण गर्ने र जानकारी गराउने प्रकृया:

(अ) नमूना प्राप्त गर्ने श्रोतहरु:

- (१) विभिन्न पशु क्वारेन्टाइन कार्यालयहरुबाट / चेकपोष्टहरुबाट
- (२) पशु सेवा विभागको पशुपंक्षी आयात निर्यात समितिबाट
- (३) भेटेरिनरी औषधिसंग सम्बन्धित विभिन्न उद्योगहरु, प्रयोगशालाहरु, फार्मास्युटिकल्स कम्पनिहरु, भेटेरिनरी औषधि पसलहरु आदिबाट
- (४) कार्यालयले निरिक्षणको क्रममा संकलन गरेको नमूनाहरु
- (५) भेटेरिनरी निरिक्षकहरुबाट प्रेषित नमूनाहरु
- (६) उपभोक्ताले सिकायत गर्दा उपलब्ध गराईएका नमूनाहरु
- (७) कार्यालयको वार्षिक कार्यक्रम अनुसार उद्योग, प्रयोगशाला तथा बजारबाट संकलित नमूनाहरु

(आ) कार्यालयमा गरिने नमूना परिक्षण र जानकारी गराउने प्रकृया:

१. परिक्षणको लागि पठाईएका नमूनाहरुको सिलबन्दी, आवश्यक नमूना संख्या, स्पेसीफिकेसन सहितको अनुरोध-पत्र, उत्पादनकर्ता आदि बारे चेकजाँच गरेपछि मात्र कार्यालयले नमूना बुभिलिनु पर्नेछ । आवश्यक संख्यामा चाहिने नमूना नभएको, सहि तरीकाबाट ढुवानी नभएका नमूनाहरु कार्यालयले नबुभ्न सक्नेछ । कार्यालयले बुभिलिएका नमूनाहरु परिक्षणको लागि प्राप्त भएको प्रमाणित गरी दिनु पर्नेछ ।
२. कार्यालयमा प्राप्त भएका नमूनाहरु सहितको अनुरोध-पत्र कार्यालयका कार्यालय प्रमुख समक्ष बुभाईने छ ।
३. कार्यालय प्रमुखले प्राप्त नमूनाहरु रेकर्ड राख्नको लागि Sample Coding and Decoding Cell मा पठाउनेछन् ।
४. नमूनाको परिक्षण कार्यालय कै प्रयोगशालामा हुने भएमा कोडिडमा संलग्न प्राविधिकले नमूनामा कोड नम्बर दिई कार्यालयका प्रयोगशाला-प्रमुखलाई पठाउनु पर्ने छ ।
 - (क) प्रयोगशाला प्रमुखले प्राविधिकहरुको सहयोगमा नमूनाहरुको परिक्षणको व्यवस्था मिलाउनेछन् र सो को आन्तरिक रेकर्ड कायम गरी तोकिएको प्रयोगशाला विश्लेषण रिपोर्टमा विवरण भरि दस्तखत गर्नु पर्नेछ ।
 - (ख) त्यसपछि आन्तरिक रेकर्ड डि-कोडिड इकाईमा पठाईने छ र डि-कोडिड भै सकेपछि वरिष्ठ पशु चिकित्सक समक्ष पठाईने छ ।
 - (ग) अनुरोध गर्ने निकायलाई पठाउनु पर्ने रिपोर्टको तयारी र प्रमाणित गर्ने कार्य वरिष्ठ पशु चिकित्सकको हुनेछ ।
 - (घ) वरिष्ठ पशु चिकित्सकले आन्तरिक रेकर्ड सिट प्रयोगशाला इकाईमा र प्रयोगशाला विश्लेषण रिपोर्ट कार्यालय प्रमुख समक्ष पठाउनु पर्नेछ ।
 - (ङ) कार्यालय प्रमुखले प्रमाणित भएको रिपोर्ट गोप्य स्मरण पत्र (Confidential covering note) सहित बन्दीखाममा राखी अनुरोध गर्ने निकायमा पठाउनु पर्नेछ ।
५. दुई पटक परिक्षण गर्दा पनि नमूना शंकास्पद भएमा वा परिक्षणको नतिजा संतोषजनक नभएमा वा परीक्षण नतिजा पुनः असफल भएमा आयातकर्ता वा उत्पादकलाई सो बारे जानकारी गराईने छ ।
६. जैविकी पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग वा कम्पनी वा फार्मास्युटिकल्स वा विक्रेताले निजी तवरले कुनै जैविकी पदार्थको परिक्षण गर्न चाहेमा त्यस्तो नमूनाको परिक्षण तोकिएको शुल्क लिई कार्यालयले गरीदिनु पर्नेछ ।

(इ) बाह्य प्रयोगशालामा गरिने नमूना परिक्षण:

कार्यालयको प्रयोगशालामा नमूना परिक्षण हुन नसक्ने अवस्था भएमा त्यस्ता नमूनाहरूलाई Reference Lab मा पठाउनु पर्दा देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ:

1. माथि (आ) १, २, ३ र ४ (क) मा उल्लेखित विधि पुरा गर्ने । नमूना संख्याको हकमा परीक्षण गर्ने प्रयोगशालाले तोके बमोजिम हुनेछ ।
2. प्रयोगशाला प्रमुखले नमूनामा अर्को कोडिङ राखी सिलबन्दी गरी गोप्य रूपमा मान्यता प्राप्त प्रयोगशालामा परिक्षणको लागि पठाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
3. परिक्षण कार्य पुरा भएपछि राम्रोसंग सिलबन्दी भएको पत्र सहितको परिक्षण रिपोर्ट प्राप्त भएमा सर्वप्रथम सो रिपोर्ट कार्यालय प्रमुख समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ र कार्यालय प्रमुखले सो रिपोर्ट प्रयोगशाला प्रमुख समक्ष पहिलो डि-कोडिङ गर्न र रेकर्डिङको लागि पठाउनु पर्नेछ ।
4. त्यसपछि सो डकुमेन्ट दोश्रो डि-कोडिङको लागि कोडिङ डि-कोडिङ इकाईमा पठाईने छ ।
5. तत्पश्चात माथि (आ) ४ को (ख), (ग), (घ) र (ङ) मा उल्लेख भए बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(३) मुल विउ (Master seed) वाहेक अन्य जैविक पदार्थहरूको परिक्षण सूचक:

1. कुनै पनि जैविक उत्पादन (अनुमति-पत्र प्राप्त अघि वा पछि) को पहिलो तिन (३) व्याचको नमूना परीक्षण गरिनु पर्नेछ ।
2. प्राप्त नमूनाको करिब २०% (बीस प्रतिशत) नमूनाहरू परीक्षण गर्नु पर्नेछ । कुनै पनि उत्पादनको पाँच (५) वटा भन्दा कम नमूना प्राप्त भएको खण्डमा त्यस्तो उत्पादनको कम्तिमा वर्षको एक (१) पटक परीक्षण गर्नुपर्नेछ ।
3. नयाँ उत्पादन, समस्या देखिएका उत्पादन, उत्पादन प्रकृत्यामा फेर बदल गरिएका उत्पादन वा अन्य मनासिव कारण भएका उत्पादनहरूको परिक्षण धेरै पटक पनि गर्न सकिने छ ।

(क) भाएल साईज (Vial Size) :

एक भन्दा बढी भाएल साईज भएको व्याचको उत्पादनको परिक्षण निम्नानुसार गरिने छ:

1. स्टेरिलिटी र माइकोप्लाज्माको लागि परिक्षण गर्दा सवै भाएल साइज एक पटकमा त्यस व्याचको प्रतिनिधित्व गर्ने गरी परिक्षण गरिने छ ।
2. प्रभावकारीता र सुरक्षितता परीक्षण कुनै एक भाएल साइजले त्यो व्याचको प्रतिनिधित्व गर्नेछ । यदि कुनै भाएल साइजमा गरिएको परीक्षण फेल भएको खण्डमा सम्पूर्ण व्याच फेल भएको मानिने छ ।

(ख) उप-ब्याच : सबै परीक्षण (प्रभावकारीता, सुरक्षितता, स्टेरिलिटी आदि) कार्यकोलागि हरेक उप-ब्याचलाई छुट्टै ब्याच सरह मानिने छ । कुनै उत्पादनको उप-ब्याचहरु एकै पटक प्राप्त भएमा सबै उप-ब्याचको नतिजा प्राप्त नभएसम्म उत्पादन विक्रीको लागि छोडिने छैन र कुनै एक उप-ब्याचमा कैफियत देखिएमा सबै उप-ब्याच शंकास्पद मानिने छन् ।

४. मूल विउ (Master Seed) परिक्षणकोलागि आवश्यक नीति र आवश्यकताहरु:

क) मूल विउ जिवाणु (Master seed bacteria) :

(क) मूल विउ जिवाणु (Master seed bacteria)

- (i) सबै मूल विउ वा खोप उत्पादन गर्ने विउको Stock यदि खोप उत्पादन गर्ने Stock को रुपमा गरिन्छ भने सो को परिक्षण गर्नु पर्नेछ ।
- (ii) बरफिकृत कल्चर (Ice culture) को कमिमा दुई भाएल (एक एम.एल प्रति भाएल कल्चर भएको) आवश्यकता पर्नेछ । तर वंशाणु परिवर्तित जिवाणुको (Genetically modified /engineered) मूल विउको लागि तिन भाएलको आवश्यकता पर्नेछ ।
- (iii) जिवाणु, विषाणु र ढुंसीरहित भनि छुट्टयाउन र मूल विउ जिवाणुको पहिचान गर्नको लागि

Specific Protocol अनुसार परिक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(ख) मूल विउ जिवाणुको लागि उत्पादकबाट उपलब्ध गराउनु पर्ने विवरणहरु मूल विउ जिवाणु प्राप्त गर्न अगावै निम्न बमोजिमको विवरण कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ:

१. जाति (Genus), प्रकार (Species), अन्य वर्गिकृत तथ्याङ्क (Taxonomic data), Serotype, यदि वंशाणु परिवर्तन गरेको भए सो को विवरण
२. उत्पत्ति र ईतिहास
३. भण्डारण गर्ने अवस्थाहरु जस्तै: माध्यम, तापक्रम, बरफिकरण गरी सुकाउने (Lyophilised) बरफिकरण गर्ने आदि
४. जिवाणु हुर्काउने अवस्थाहरु जस्तै: माध्यम, तापक्रम, कार्बनडाईअक्साईड वा हावा भरिनु (aeration) आदि
५. गुण तथा पहिचान परिक्षणको नतीजा (जस्तै: बनोट, वृद्धिको लागि आवश्यक तापक्रम, जैविक रसायन परिक्षण (Biochemical Tests), Serotyping आदि समावेश भएको)

(ग) मूल विउ वा खोप बनाउने विउको कोष बैङ्क (Master seed or working seed cell banks):

१. सम्पूर्ण मुल विउ वा खोप बनाउने विउ कोष बैङ्क यदि खोप बनाउन प्रयोग गरिन्छ भने प्रत्येक कोष वा प्राथमिक कोषहरू (Primary cells) परिक्षण गर्नु पर्नेछ ।
 २. कोषको पसाज उत्पादकले गर्नु पर्दा मुल विउ वा खोप बनाउने विउ कोष बैङ्कबाट उत्पादित lot हरुको नमूना माथि उल्लेख गरे बमोजिम पाँच पसाज (Passage) भन्दा माथि अधिकतम पसाज रेखाङ्कित उत्पादन प्रक्रियामा उल्लेख गरे बमोजिम नमूना परीक्षण गर्नु पर्नेछ र साथै कार्यालयको प्रयोगशालाले पनि नमूना परीक्षण गर्न सक्नेछ ।
 ३. परिक्षण गर्दा उल्लेखित मूल विउ वा खोप बनाउने विउ र उत्पादन lot हरुको शुद्धताको लागि परीक्षण गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) कोषहरू (Cells) सुख्खा बरफमा राखी पठाएको भए:
१. उत्पादक संग मूल कोष र खोप बनाउने कोषको Stock छुट्टै भए कार्यालयलाई कम्तिमा दुई भाएल (जसमा कम्तिमा दुई एम.एल.) मुल विउ र कम्तिमा चार भाएल (जसमा कम्तिमा चार एम.एल.) खोप बनाउने विउको स्टकको जरुरत पर्नेछ ।
 २. यदि मुल विउ वा खोप बनाउने कोषको Stock एउटै भएमा कार्यालयलाई कम्तिमा छ भाएल (जसमा कम्तिमा छ एम.एल.) कोष Stock भएको मूल विउ वा खोप पठाउनु पर्नेछ ।
- (ङ) मुल विउ सेल लाइन बारे उत्पादकले कार्यालयलाई दिनु पर्ने आवश्यक जानकारीहरू:

१. इतिहास (History)

- (अ) पहिचान (सेल लाइनको नाम र Species)
- (आ) सेल लाइनको उत्पत्ति
- (इ) सेल लाइनको श्रोत
- (ई) कोषको पसाज इतिहास
- (उ) खोप उत्पादनको लागि गर्न सकिने अधिकतम कोष पसाज

२. वृद्धि/हुर्काउने अवस्थाहरू (Growth conditions)

- (अ) साधारण टुक्रिने अनुपात
- (आ) वृद्धि माध्यम
- (इ) आवश्यक तापक्रम, कार्वनडाईअक्साईड र आर्द्रता
- (ई) यथास्थितिमा राख्ने (Maintenance) माध्यम

३. चिस्यान अवस्थाहरू (Freezing conditions)

- (अ) चिस्यान-माध्यम
- (आ) सिफारीस गरिएको कोषको घनत्व
- (इ) अवस्थाहरू (तरल वा वाफ अवस्था)

४. यदि कुनै गुणस्तर निर्धारण परिक्षण गरेको भए सो को नतिजा (Result of any quality control testing)

मूल विउ विषाणु (Master seed virus) र भ्याक्सिन बनाउने विषाणुको विउ:

(क) मूल विउ विषाणु (Master seed virus) र भ्याक्सिन बनाउने विषाणुको विउको परिक्षण:

(अ) सबै मूल विउ वा भ्याक्सिन बनाउने विउको सञ्चय यदि भ्याक्सिन उत्पादनको लागि प्रयोगमा ल्याएको भए जेनेटिकल्ली परिवर्तित (Genetically Changed) वा इन्जिनियर्ड विषाणु सहित सोको परिक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(आ) खोप उत्पादनको लागि योग्य अधिकतम पसाज गर्न सकिने level को हरेक विषाणुको नमूना उत्पादनको ढाँचामा व्याख्या गरे बमोजिम जाँच गर्नु पर्नेछ । विषाणुको पसाज उत्पादकले र कार्यालयले गर्न सक्नेछ ।

(इ) माथि उल्लेखित विषाणुको नमूनाको स्टेरिलिटी (Sterility), माइकोप्लाज्मा, एडभेन्टिटियस एजेन्ट र विषाणु प्रमाणित गर्ने समेत आवश्यकता अनुसार जेनेटिक एनालाईसिस सहित परिक्षण गर्नुपर्नेछ ।

(ख) सुख्खा बरफमा राखी पठाएको विषाणु भएमा निम्न अनुसार नमूनाहरू उपलब्ध गराउनु पर्नेछ:

१. यदि उत्पादकसंग छुट्टै मूल विउ, विषाणु र खोप बनाउने विषाणुको विउ भएमा कम्तिमा दुई एम.एल. को दुई भाएल मूल विउ र कम्तिमा चार एम.एल भएको चार भाएल खोप बनाउने विउ ।

२. यदि मूल विउ, विषाणु र खोप बनाउने विषाणु एउटै भए कम्तिमा छ भाएल (प्रति भाएल कम्तिमा एक एम.एल विषाणु भएको) आवश्यक हुने ।

३. कम्तिमा दुई एम.एल. भएको दुई भाएल मूल विउ विषाणुलाई न्यूट्रलाइज गर्ने एन्टिसिरम (विषाणुलाई अधिकतम १:१ अनुपातको एन्टिसिरमले पूर्ण रूपमा न्यूट्रलाइज गर्न) को आवश्यकता पर्ने ।

द्रष्टव्य: सबै समान वर्गको जेनेटिकल्ली परिवर्तित (Genetically modified) विषाणुहरूको लागि एक एम.एल बढी नमूनाको जरुरत पर्दछ । यदि कुनै समयमा उत्पादकले नयाँ मूल विउ वा खोप बनाउने विउ कोष वा विषाणु प्रयोगमा ल्याउन चाहेमा सो को नमूना कार्यालयलाई परिक्षणको लागि बुझाउनु पर्नेछ ।

- (ग) उत्पादकबाट मूल विउ विषाणु (Master seed virus) बारे कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने विवरणहरु:

१. इतिहास (History)

- (अ) विषाणुको नाम (फेमिलि, जिनस, स्पिसिज समेत) उल्लेख भएको
- (आ) विषाणुको उत्पत्ति
- (इ) विषाणुको श्रोत
- (ई) विषाणुको पसाज इतिहास (Passage history)
- (उ) खोप उत्पादनको लागि गर्न सकिने अधिकतम विषाणुको पसाज
- (ऊ) मूल विउ (Master seed) को टाइटर

२. वृद्धि अवस्थाहरु (Growth conditions):

- (अ) सामान्यतया प्रयोगमा आउने सेल लाइनहरु (Cell lines)
- (आ) माध्यम, इनकुबेसन तापक्रम (Incubation temperature)
- (इ) आर्द्रता, शोषण समय, साधारण बालिलिने समय (Usual time of harvest)
- (ई) अनुमानित टाइटरको परिधि ।

३. भण्डारणको अवस्थाहरु (Storage conditions):

- (अ) तापक्रम
- (आ) अवस्था (जस्तै तरल वा बरफिकरणबाट सुकाएको/Liquid or lyophilined)
- (इ) स्थिरता

४. यदि गुण नियन्त्रण परिक्षण गरेको भए सो को नतिजा (Result of any quality control testing)

अनूसूची - २
परिक्षणको लागि आवश्यक पर्ने नमूना:

नियमित परिक्षणको लागि निम्न बमोजीम भाएल प्रति Serial नमूना बुझाउँनु पर्दछ ।				
	भाएलको नाप			
	१०	१०-२०	२१-१००	१००
१. रोग निदानका सामग्रीहरु, Colostrol whey products, एन्टिजन / टक्स्वाइड, <i>Pasteurelle haemolytica</i> र <i>Haemophilus somnus</i> भएका जीवाणु वा extract (चौपाया मात्र) बाहेक हरेक जैविकी उत्पादनहरुको हकमा	एम.एल. भन्दा कम	एम.एल.	एम.एल.	एम.एल. भन्दा बढी
	१०	८	३	१
२. रोग निदानका सामग्रीहरु (Diagnostic kits)	कम्तिमा २ सेट (Set) सामग्रीहरु (kits)			
३. Colostrol whey products	कम्तिमा ५ मात्रा			
४. एन्टिजन / टक्स्वाइड	कम्तिमा ३ एम.एल			
५. <i>Pasteurelle haemolytica</i> र <i>Haemophilus somnus</i> भएका जीवाणु वा extract (चौपाया मात्र)	न.१ मा उल्लेखित भाएल संख्या बाहेक, बराबर मात्रामा Pre-adjuvanted material पठाउनु अनिवार्य हुनेछ ।			

- द्रष्टव्य:** १ उत्पादक वा कार्यालयले कम्तिमा छ महिनासम्म परिक्षणको लागि प्राप्त भएका नमूनाहरु मध्ये केहि नमूनाहरु संचय गर्नु पर्नेछ । पुनः परिक्षण गर्नु परेमा यसै नमूनालाई उपयोग गर्नु पर्नेछ ।
२. यसमा उल्लेख नभएका विषय वस्तुको हकमा OIE Technical Manual मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

e]6]l/g/L k|of]uzfnf ;+rfng / kl/If0f k|s[ofsf] dfkb08, (@)^#

(पशु सेवा विभागको मिति २०६३।०५।१५ को निर्णय अनुसार स्वीकृत)

क्षेत्र (Scope)

नेपालले विश्व पशु स्वास्थ्य संगठनको सदस्यता प्राप्त गरेको र विश्व व्यापार संगठनको सदस्य समेत भएको परिप्रेक्ष्यमा पशु तथा पशुजन्य पदार्थहरूमा भएको संक्रामक तथा जुनोतिक रोगहरूको अन्वेषण वा रोग निदान सेवा प्रदान गर्ने प्रयोगशालाहरूबाट गुणस्तरिय सेवाको प्रत्याभूति प्रदान गर्न राष्ट्रिय मापदण्ड निर्धारण गर्न अत्यावश्यक देखिएकोले भेटेरिनरी प्रयोगशाला व्यवस्थापनका प्राविधिक पक्षहरू समेटिने गरी पशु सेवा विभागले यो "भेटेरिनरी प्रयोगशाला संचालन र परिक्षण प्रकृयाको मापदण्ड, २०६३" निर्धारण गरेको छ ।

परिच्छेद - १ प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- (१) यस मापदण्डको नाम "भेटेरिनरी प्रयोगशाला संचालन र परिक्षण प्रकृयाको मापदण्ड, २०६३" रहेको छ र यो मापदण्ड पशु सेवा विभागले स्विकृत गरेको मिति देखि प्रारम्भ हुने छ ।
- (२) यो मापदण्ड नेपाल अधिराज्यभरका सरकारी, गैर सरकारी तथा निजि रूपमा संचालित सम्पूर्ण पशु रोग अन्वेषण वा रोग निदान प्रयोगशालाहरूमा समान रूपमा लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा

- (१) "पशु" भन्नाले मानिस बाहेक जुनसुकै प्रकारको पाल्तु वा जंगली जनावर, पंक्षी र माछालाई समेत सम्भन्ध पर्नेछ ।
- (२) "नमूना" भन्नाले पशु रोग अन्वेषण/निदानका लागि आवश्यक पर्ने मरेको वा रोगि वा स्वस्थ देखिने पशुको शरिरबाट लिईएको जुनसुकै जैविक पदार्थ वा गुणस्तर परिक्षणका लागि प्रयोगशालालाई आवश्यक पर्ने पशु, पशुजन्य पदार्थ, पशुको दाना र दानामा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण जैविक एवम् अजैविक पदार्थ समेतलाई सम्भन्ध पर्ने छ ।

- (३) “पशु जन्य पदार्थ” भन्नाले पशुबाट उत्पादन हुने दूध, अण्डा, मासु, रगत, बोसो, पित्त, हाड, छाला, सिङ, खुर, ज्वाँख, ऊन, भुत्ला, रौं, भ्रुण विर्य, ग्रन्थी, मल, मुत्र, मह, खाने माछा र यसका परिकार तथा तिनबाट बनेका उप-पदार्थहरू समेतलाई संझनु पर्नेछ ।
- (४) “अधिकार प्राप्त अधिकारी” भन्नाले पशु सेवा विभाग वा भेटेरिनरी गुणस्तर तथा औषधी व्यवस्थापन कार्यालयबाट निरीक्षणको लागि खटाईएको वा तोकिएको अधिकृतलाई सम्झनु पर्नेछ ।

परिच्छेद - २

व्यवस्थापन (Management)

३. संस्था र व्यवस्थापन

- (१) प्रयोगशाला जुन निकाय वा संस्थाको अंग हो त्यो निकाय वा संस्था व्यवस्थापनको लागि कानूनी रूपमा जिम्मेवार हुनु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशालालाई स्थायी, अस्थायी वा घुम्ती सुविधा को रूपमा जहाँसुकै संचालन गरे पनि यस मापदण्ड अनुरूप संचालन गर्नु पर्नेछ ।
- (३) प्रयोगशालाको संस्थागत प्रणाली र यसको आफ्नो संगठनात्मक संरचना र कार्य विवरण स्पष्ट हुनु पर्नेछ । प्रयोगशालाको मुख्य मुख्य जिम्मेवार कर्मचारीहरू, यसको व्यवस्थापन, प्राविधिक संचालन, आवश्यक सेवा र गुणस्तर सम्बन्धी कृयाकलापहरू किटान भएको हुनु पर्नेछ ।
- (४) व्यवस्थापनले प्रयोगशालामा हुने परिक्षणको किसिम, परिमाण तथा परिधि लगायत सम्पूर्ण गतिविधिहरूको उद्देश्य अनुरूप गुणस्तर प्रणालीको स्थापना गरी सो को कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

४. प्रयोगशाला

प्रयोगशालामा देहाय बमोजिमको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

- (१) प्रयोगशालामा परिक्षण गर्न, परिक्षणको गुणस्तर कायम राख्न वा आफ्नो जिम्मेवारी निर्वाह गर्न आवश्यक श्रोत, साधन तथा

- अधिकार सम्पन्न व्यवस्थापकिय तथा दक्ष प्राविधिक कर्मचारीहरूको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशालालाई आफ्नो नतिजाको गुणस्तरमा नकारात्मक असर पार्नसक्ने कुनै पनि किसिमको कार्यबाट मुक्त राख्नु पर्नेछ ।
 - (३) प्रयोगशालाले सेवाग्राहीको सूचनाको गोपनियता तथा स्वामित्वको अधिकार सुरक्षित साथ राख्नु पर्नेछ ।
 - (४) कर्मचारीहरू आफ्नो कार्य क्षमता, निष्पक्ष निर्णय र कार्य संचालनमा ऐक्यवद्धता सम्बन्धि आत्मविश्वास कायम राख्ने व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ ।
 - (५) प्रयोगशाला परिक्षण तथा diagnostic interpretations को गुणस्तरमा संलग्न सबै कर्मचारीहरूको काम, कर्तव्य, अधिकार र आपसी अन्तर-सम्बन्ध स्पष्टसाथ किटान गरिएको हुनु पर्नेछ ।
 - (६) सम्बन्धित कार्यालय/प्रयोगशालाले निरीक्षण कार्यको लागि सम्बन्धित विषय विशेषज्ञलाई प्रयोगशालाको निरीक्षण गर्न खटाउन सक्नेछ । खटिएको निरीक्षकले प्रयोगशाला परिक्षण, परिक्षणको उद्देश्य तथा परिक्षण परिणामको विश्लेषण सम्बन्धि कार्यको निरीक्षण गरी प्रतिवेदन आफ्नो कार्यालय/प्रयोगशालामा पेश गर्नु पर्नेछ ।
 - (७) कुनै खास परिक्षण गर्न प्रयोगशाला सक्षम छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न प्रयोगशालामा विस्तृत कार्य निती तथा पद्धति वारे लिखित कागजात (Protocol) हुनु पर्नेछ ।
 - (८) प्रयोगशालाको हरेक इकाई/शाखाको कार्यहरूको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न र आवश्यक श्रोत, साधनको व्यवस्थापनको लागि प्रयोगशालाकै कुनै एक अधिकृत/व्यक्तिलाई गुणस्तर व्यवस्थापक को रूपमा काम, कर्तव्य तथा अधिकार किटान गरी सोको जिम्मेवारी दिनु पर्नेछ ।
 - (९) मुख्य जिम्मेवार पद बहन गर्ने व्यक्तिको अनुपस्थितिमा निजको जिम्मेवारी समेत बहन गर्ने गरि कुनै व्यक्तिलाई सहायकको रूपमा तोक्नु पर्नेछ ।
 - (१०) प्रयोगशालामा गरिने हरेक परिक्षणको स्पष्ट कार्यविधि (Protocols) तयार गरी पुस्तिकाको रूपमा सम्बन्धित कर्मचारीलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । Protocols मा हरेक चरणमा गरिने कामहरू स्पष्ट हुनु पर्नेछन् ।

५. गुणस्तर प्रणाली (Quality System)

- (१) प्रयोगशालाले निश्चित तरिकाबाट गुणस्तरिय परिक्षण तथा परिक्षण परिणाम (Test Results) लाई अर्थ्याउन सक्ने गरी (Diagnostic interpretations) आफ्नो निति, कार्यनिति एवम् निर्देशनहरू सरल भाषामा तयार गरी सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई उपलब्ध गराई कार्यान्वयन गराउनु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशालाले गुणस्तर प्रणालीको कार्यान्वयनबाट उपलब्ध हुने पक्षहरूको उद्देश्य तथा नितिको विस्तृत रूपमा परिभाषित गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (३) प्रयोगशालाले "गुणस्तर निर्देशिका" तयार गर्नु पर्नेछ । उक्त निर्देशिकामा कम्तीमा देहायका विषयवस्तु समावेश गरि अधिकार प्राप्त अधिकारी वा निकायबाट स्विकृती लिई प्रकाशित गर्नुपर्नेछ ।
 - (क) व्यवस्थापनले उपलब्ध गराउने सेवा सम्बन्धि विवरण ।
 - (ख) गुणस्तर प्रणालीको अभिप्राय ।
 - (ग) प्रयोगशाला परिक्षण कार्यमा संलग्न सम्बन्धित सबै व्यक्तिले आफ्नो कार्य गर्दा आवश्यक पर्ने तथा अपनाउनु पर्ने नितिगत पक्षहरू ।
 - (घ) कृषक वा उपभोक्ताहरूलाई गुणस्तरिय तथा पेशागत रूपमा निदान सेवा उपलब्ध गराउने बारे प्रयोगशाला व्यवस्थापनको दायित्व सम्बन्धि विवरण ।
 - (ङ) प्रयोगशालामा प्रयोग गरिने लिखित कागजातको ढाँचा (Format) ।
 - (च) प्राविधिक कार्यविधि लगायत अन्य आवश्यक विधिहरूबारे रेफरेन्स (Reference)
 - (छ) प्राविधिक व्यवस्थापन तथा गुणस्तर व्यवस्थापकको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी ।

६. प्रयोगशालामा अभिलेखको नियन्त्रण (Document Control in Laboratory)

- (१) कुनै पनि लिखित कागजातको नविनतम संस्करण वा सो को अनुवाद प्रयोगशालामा प्रयोग हुने किसिमले व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ । प्रयोगशाला परिक्षण कार्य सम्पादन गर्न आवश्यक पर्ने

लिखत विधि उल्लेख गरिएको कागजातहरू उक्त कार्य गरिने स्थानमा सजिलै उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

- (२) प्रयोगशाला सम्बन्धि लिखत कागजातहरूले प्रयोगशाला परिक्षणको गुणस्तरमा प्रभाव पर्ने, प्रयोगशाला परिक्षण विधिको संशोधन, पुनरावलोकन, अनुमोदन, अध्यावधिक गर्ने बारे वर्णन गरिएको निती तथा कार्यनीतिको लिखत कागजात प्रयोगशालामा राखेको हुनुपर्नेछ ।
- (३) लिखत कागजातमा संशोधन गर्दा संशोधित विषय वस्तु प्रष्ट रूपमा ठम्याउन सकिने तथा सो को पुनरावलोकन र अनुमोदन सम्बन्धित विषय बारे ज्ञान भएको विषय विशेषज्ञबाट गराई आधिकारिक निकायबाट प्रमाणित गराउनु पर्नेछ ।
- (४) कागजातको अभिलेख सजिलैसंग पहिचान हुनेगरी पंजिकृत गरिएको हुनु पर्नेछ ।

७. अनुरोध पत्र, बोलपत्र अथवा ठेक्काको पुनरावलोकन (Review of Request, Tender or Contract)

- (१) प्रस्तावित कार्यका लागि कार्य पद्धतिको पुनरावलोकन गर्नु परेमा सम्बन्धित उपभोक्ता तथा प्रयोगशालाका कर्मचारीको समझदारी एवं सहमतिमा गर्नु पर्नेछ । सम्बन्धित उपभोक्तासित गरिएको सम्झौता पत्र प्रयोगशालाले अभिलेखको रूपमा राख्नु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशालाले कुनै कार्य उपानुबन्धमा (Sub contract) कुनै संस्था/व्यक्तिलाई गर्न दिएको भए सो को निरीक्षण/अनुगमन/पुनरावलोकन गर्दा उपानुबन्धको (Sub contract) सर्तहरू समेत समावेश गरेको हुनु पर्नेछ ।

८. परिक्षण सेवाको उपानुबन्धन (Subcontracting of Test Services)

- (१) प्रयोगशालाले परिक्षण सेवा सम्बन्धि कुनै कार्यको उपानुबन्धन गर्नुपर्दा सम्बन्धित

सरोकारवाला वा उपभोक्ताले सहमति दिएको हुनु पर्नेछ ।

- (२) सेवा तथा सो सेवाको लागि सामग्रीहरूको आपूर्ति (Purchasing services and supplies) गर्दा टेष्ट रिजल्टको गुणस्तरमा प्रतिकुल असर नपर्ने गरी प्रयोगशाला परिक्षणलाई आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण सेवा तथा सामग्रीहरू पूर्व स्थापित विवरण अनुसार खरिद वा आपूर्ति गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । खरिद गरिने सामग्रीहरूको

छनोट विधि, मुल्याङ्कन, प्रयोग, परिचालन तथा भण्डारण सम्बन्धि पूर्ण विवरण समावेश भएको हुनु पर्नेछ ।

९. **यकिन नभएको परिक्षण तथा परिक्षण परिणामको नियन्त्रण (Control of Nonconforming Test and Test Results)**

- (१) प्रयोगशालाले यकिन गर्न नसकेका परिक्षण तथा परिक्षण परिणामहरूको पहिचान गरि (परिक्षण परिणामको विश्वसनीयतामा प्रतिकूल असर पार्नसक्ने पक्षहरू) समय सापेक्ष सुधारगर्ने कार्यनिती अवलम्बन गर्नु पर्नेछ । प्रयोगशालालाई परिक्षण परिणाममा शंका लागेमा त्यसको पहिचान गरि सुधार गर्नका लागि सो परिणाम आफै सित रोकि (with held) सोको यथार्थता बारे उपभोक्तालाई समेत जानकारी दिनु पर्नेछ । यकिन हुन नसकेको परिक्षण तथा परिक्षण परिणामको नियन्त्रण का लागि प्रयोगशाला प्रमुखले जिम्मेवार व्यक्ति तोक्नु पर्नेछ ।
- (२) परिक्षण परिणाममा कुनै सम्बेदनसील जोखिमको पहिचान भएमा सोको तुरुन्त सुधार गर्न दफा १० मा उल्लेख भए बमोजिम कार्यहरू गर्नु पर्नेछ ।

१०. **रोकथाम तथा सुधारात्मक कार्य (Preventive and corrective action)**

- (१) प्रयोगशालाको परिक्षण सम्बन्धमा गुणस्तर प्रणालीका लागि अधिकार प्राप्त अधिकारी वा निजले खटाएको व्यक्तिले प्रयोगशालाको निरीक्षण गर्दा तोकिएको निति अनुरूप कार्य संचालन भएको नपाएमा सुधारात्मक कार्य गर्न गराउनु पर्नेछ र सुधारात्मक कार्यका लागि तयार गरिएको नितिमा निम्न पक्षहरू सुनिश्चित गरिएको हुनु पर्नेछः
- क) सुधारात्मक कार्य लागु गराउने जिम्मेवार व्यक्ति वा पद ।
- ख) सुधार गर्नुपर्ने समस्याको मूल कारण थाहा पाउन गरिनु पर्ने आवश्यक अन्वेषण ।
- ग) मूल समस्या पहिचान भएमा समस्या समाधानका लागि अपनाउनु पर्ने सुधारात्मक कार्य ।
- घ) कार्यविधिमा कुनै परिवर्तन गरिएमा सोको लिखित रूपमा राख्नु पर्ने अभिलेख ।
- ङ) सुधारात्मक कार्य कार्यान्वयन पश्चात समस्यामा सुधार भए नभएको बारे समय-समयमा गरिनु पर्ने अनुगमन ।

- च) सुधारात्मक गतिविधि बारे यकिन गर्न दफा १२ मा उल्लेख भए बमोजिम गरिनु पर्ने आन्तरिक प्राविधिक परिक्षण (Internal Technical Auditing) ।
- (२) प्रयोगशालाले प्राविधिक वा गुणस्तरिय प्रणालीमा प्रभाव पार्नसक्ने सम्भाव्य श्रोतहरूको नियन्त्रण तथा आवश्यक सुधारका उपायहरू बारे पहिचान गर्न निम्नानुसारको विधि अपनाउनु पर्नेछः
- क) यकिनतामा प्रभाव पार्न सक्ने Nonconformance सम्भाव्य श्रोतहरू तथा त्यस्ता श्रोतहरूको पहिचान गरी आवश्यक सुधारात्मक पक्षहरूको मुल्याङ्कन ।
- ख) सुधारात्मक कार्य योजना निर्माण तथा नियन्त्रित ढंगबाट गरिने कार्यान्वयन विधि ।
- ग) यकिनतामा सुधार भए नभएको र सुधारका लागि अपनाइएको पक्षहरूबारे मुल्याङ्कन प्रणालीको प्रयोग ।

द्रष्टव्यः परिक्षण परिणामको गुणस्तर वा गुणस्तरिय प्रणाली पालन सम्बन्धि विवाद उठेमा निराकरणकोलागि आन्तरिक प्राविधिक परिक्षण गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

११. प्राविधिक अभिलेख (Technical Records)

- प्रयोगशालाले अभिलेख व्यवस्थापनका लागि निम्न लिखित व्यवस्थापन प्रणाली अपनाउनु पर्नेछ ।
- (१) गुणस्तरिय प्राविधिक अभिलेखहरूको पहिचान, संकलन, पंजिकरण, भण्डारण, सम्भार तथा अभिलेख राख्ने वा हटाउने सम्बन्धि कार्यविधि तयार गरि लागु गर्नु पर्नेछ ।
- (२) गुणस्तरिय अन्य अभिलेखहरूमा आन्तरिक प्राविधिक परिक्षण, व्यवस्थापन, पुनरावलोकन तथा सोको सुधार एवम् नियन्त्रणका लागि अपनाईएका कार्यहरूको अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- (३) सम्पूर्ण अभिलेखहरू प्रष्टसंग बुझिने गरि लेखिएको, आवश्यक परेका बखत सजिलैसंग उपलब्ध हुनेगरि, नबिग्रिने किसिमको वातावरणमा सुरक्षितसाथ राख्नु पर्नेछ । कुन अभिलेख कति समयका लागि अनिवार्य रूपले राखिनु पर्ने हो सोबारे स्पष्टसंग तोकिएको हुनुपर्नेछ ।
- (४) सम्पूर्ण रेकर्डहरू गोप्य तथा सुरक्षितसाथ राख्नु पर्नेछन् ।
- (५) अनाधिकृत व्यक्तिको पहुँच नहुने गरि सम्पूर्ण अभिलेख मुल प्रतिको रूपमा र कम्प्यूटरमा समेत राख्नु पर्नेछ ।

- (६) प्रयोगशालाको रेकर्ड/रिपोर्टलाई सोही प्रयोगशाला/कार्यालय वा पशु सेवा विभागले बाहेक अन्य कसैले पनि विज्ञापन वा प्रचार प्रसारको रूपमा छापन पाउने छैन ।
- (७) प्रयोगशालाले तयार पारेको प्रारम्भिक तथा अनुमानित तथ्याङ्कहरू, क्यालिब्रेशनको रेकर्ड, कर्मचारीको रेकर्ड, प्रत्येक परिक्षण परिणामको एक प्रति र प्रयोगशाला सम्बन्धि कृत्याकलाप पुनःसंचालन गर्न आवश्यक संरचनाहरू निश्चित समयसम्मका लागि सुरक्षित राख्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (८) परिक्षण कार्यलाई दोहर्त्याउनु परेमा प्रारम्भिक परिक्षण गरिदाको अवस्थामा उपलब्ध भएको परिक्षण परिणामको हाराहारीमा ल्याउन मदत पुग्ने खालका सूचनाहरूको रेकर्ड राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (९) तथ्याङ्क, क्यालिब्रेशन तथा निरीक्षण आंकडाहरू (observations) तयार गर्दा कुन तथ्याङ्क, कुन परिक्षण विशेष को हो भनि पहिचान हुनसक्ने गरि प्रष्ट एवम् स्थायी रूपले रेकर्ड गर्नु पर्नेछ ।
- (१०) रेकर्ड गर्दा कुनै गलति भएमा त्यसलाई टिपेक्सको प्रयोग नगरी सोभै रेखाङ्कन गरि केर्ने र सच्याईएको कुरा त्यसैको छेउमा लेखी सच्याउने व्यक्तिले छोटो दस्तखत गरि मिति समेत राख्नु पर्नेछ । यसै प्रकारले कम्प्युटरको सहायताबाट संकलित तथ्याङ्कहरूका लागि पनि प्रारम्भिक तथ्याङ्क नष्ट नहुने गरि सच्याउनु पर्नेछ ।

द्रष्टव्यः अभिलेखहरू जुनसुकै माध्यमको रूपमा पनि राख्न सकिने छन् ।
जस्तै- मूलप्रति (hard copy) वा ईलेक्ट्रोनिक मिडिया ।

१२. आन्तरिक प्राविधिक परिक्षण (Internal Technical Audits)

- (१) गुणस्तर प्रणाली तथा मापदण्ड अनुरूप प्रयोगशालाका कृत्याकलापहरू सुचारू रूपले संचालन भए नभएको कुरा प्रमाणित गर्न पूर्व निर्धारित समय तालिका तथा कार्यविधि अनुसार प्रयोगशालामा आन्तरिक प्राविधिक परिक्षण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशाला व्यवस्थापन पक्षले सम्बन्धित विषय विशेषज्ञद्वारा प्रयोगशालाको गुणस्तर प्रणाली बारे सम्बन्धित सम्पूर्ण पक्षहरू र परिक्षण कार्यहरूको आन्तरिक प्राविधिक परिक्षण गराउनु पर्नेछ ।
- (३) आन्तरिक प्राविधिक परिक्षणबाट प्रयोगशालाको कुनै कार्य वा प्रयोगशाला परिक्षण परिणामको प्रभावकारिताको बारेमा शंका भएको

औल्याईएमा प्रयोगशालाले समयमै सुधार गर्नु पर्नेछ र औल्याईएको परिक्षण परिणामबाट प्रतिकूल असर पर्ने देखिएमा प्रयोगशालाले सोको सूचना सम्बन्धित सरोकारवालालाई दिनु पर्नेछ ।

- (४) आन्तरिक परिक्षण गरिएको कार्य तथा परिक्षणद्वारा औल्याईएका सुधारात्मक पक्षहरूको अभिलेख प्रयोगशालाले राख्नु पर्नेछ ।

द्रष्टव्य: थोरै मात्र कर्मचारी भएको प्रयोगशालामा प्रभावकारी रूपमा आन्तरिक प्राविधिक परिक्षण गर्न सम्भव नहुन सक्दछ । यस्तो परिस्थितिमा दुई वा दुई भन्दा बढी प्रयोगशालाहरू आपसमा सहमत भई एक अर्काको प्रयोगशाला परिक्षण गराउन सक्नेछन् ।

१३. व्यवस्थापन पुनरावलोकन (Management Reviews)

- (१) व्यवस्थापकले गुणस्तरिय प्रणाली तथा प्रयोगशाला परिक्षणसंग सम्बन्धित कृयाकलापहरूको कम्तिमा वर्षको एक पटक निम्न कुराहरूलाई आधार मानी पुनरावलोकन वा संशोधन गरी कागजात अध्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ:

क) नीति तथा कार्यनीतिहरूको उपयुक्तता (Suitability)

ख) व्यवस्थापकिय तथा सुपरिवेक्षकहरूको लिखित रिपोर्टहरू

ग) आन्तरिक प्राविधिक परिक्षणको रिपोर्टहरू

घ) रोकथाम तथा सुधारका लागि अपनाईएका विषयहरू

ङ) बाह्य व्यक्ति वा संस्थाले गरेको मुल्याङ्कनको आधार

च) अन्तर-प्रयोगशाला परिक्षणको नतिजा/परिणामसंग दाजिएको तुलनात्मक आधार

छ) उपभोक्ताहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियाहरू

ज) परेका उजुरीहरू र उजुरी उपर गरिएका काम कारवाहीहरू

- (२) व्यवस्थापन पुनरावलोकनबाट औल्याईएका समस्या एवम् समाधानका लागि दिइएको सुझावहरूको आधारमा सम्बन्धीत पक्षले तोकिएको समयभित्र कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद - ३

प्राविधिक आवश्यकताहरू (Technical Requirements)

१४. प्रयोगशालाले सतकर्ता अपनाउनुपर्ने (Laboratory Awareness)

प्रयोगशाला परिक्षण वा जाँचको परिणामको विश्वसनीयतामा प्रभाव (effects on the reliability of laboratory results) पार्ने धेरै कारणहरू हुनसक्ने हुदा प्रयोगशालामा परिक्षण वा कुनै जाँचका लागि प्रविधिहरू प्रयोगमा ल्याउंदा/अपनाउंदा वा प्रविधिहरूको विकास गर्दा, कुनै प्रविधि बारे प्रयोगशालामा काम गर्ने प्राविधिकहरूलाई तालिम प्रदान गर्दा, प्रविधिका लागि आवश्यक पर्ने मेसिनरी औजारको छनोट गर्दा तथा सो प्रविधिका लागि आवश्यक पर्ने रसायन (Reagents) तयार गर्दा प्रयोगशालाले विशेष ध्यान दिनु पर्नेछ ।

१५. जनशक्ति (Personnel)

- (१) प्रयोगशालामा कार्यरत प्राविधिकहरू आ-आफ्नो जिम्मामा रहेका कार्यहरू सम्पन्न गर्न दक्ष (Skilled) हुनु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशालामा व्यवस्थापकिय, प्राविधिक र प्रयोगशाला परिक्षण तथा प्रयोगशाला निदानको नतिजा अर्थ्याउने (Interpretation) कार्यमा संलग्न कर्मचारीहरूको कार्य विवरण अध्यावधिक राख्नु पर्नेछ ।
- (३) प्रयोगशालाका कर्मचारीहरूलाई आवश्यकता अनुसार दक्षता बढाउने तालिम कार्यक्रमको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

१६. प्रयोगशालाको वातावरण (Accommodation and Environmental Conditions)

- (१) प्रयोगशालामा उर्जाको श्रोत, प्रकाशको व्यवस्था, वरिपरिको वातावरण लगायतका सम्पूर्ण सुविधाहरू प्रयोगशाला परिक्षणबाट सहि परिणाम प्राप्त गर्न शान्त, स्वच्छ र सकारात्मक असर पार्ने खालको हुनु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशाला भित्र र वरिपरिका वातावरणिय अवस्थाको सम्पूर्ण विवरण र त्यसबाट परिक्षणको नतिजाको विश्वसनीयतामा पार्न सक्ने असर सम्बन्धि अनुगमन्, नियन्त्रण तथा अभिलेख राख्ने व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
(उदाहरणको लागि जैविक निःसंक्रमण (biological sterility), धुलो, विद्युतचुम्बकिय प्रभाव (electromagnetic interference), विकिरण

(radiation), आद्रता, हावाको वहाव, तापक्रम, बिद्युत आपूर्ति, आवाज तथा कम्पनको तिब्रता आदि कुराहरूमा विशेष ध्यान दिनु पर्नेछ ।)

- (३) वातावरणिय अवस्थाले प्रयोगशाला परिक्षणको नतिजालाई प्रभाव पार्ने स्थिति देखिएमा उक्त परिक्षण कार्य तुरन्तै रोक्नु पर्नेछ ।
- (४) प्रयोगशालाको कोठाभित्र प्रयोगशाला सम्बन्धी कार्य बाहेक अन्य कार्य गर्नु गराउनु हुँदैन ।

१७. परिक्षण विधिहरू (Test Methods)

- (१) प्रयोगशाला परिक्षण वा रोग निदानको कार्यविधि अपनाउदा वा स्थापित गर्दा प्रयोगशालाको भौतिक पूर्वाधारले खेप्न सक्ने, बैज्ञानिक रूपमा प्रमाणित भएको तथा उपभोक्ताहरूलाई स्वीकार्य हुनुका साथै सो प्रविधि अपनाउदा प्रयोगशाला परिक्षणको नतिजा, नतिजाको व्याख्या र परिक्षणको तरिकालाई समेत प्रभाव पार्न नसक्ने हुनु पर्ने छ ।
- (२) प्रयोगशाला परिक्षण गर्दा सम्बन्धित विषयको दक्ष प्राविधिकले विश्व पशु स्वास्थ्य संगठनद्वारा सिफारिस गरिएको र बैज्ञानिक रूपले स्थापित कार्यविधि अनुसार गर्नुपर्नेछ ।
- (३) राष्ट्रिय/अर्न्तराष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार तयार गरि अपनाईएका प्रयोगशाला परिक्षण विधिहरूलाई निश्चित समयमा अध्यावधिक (updates) गर्ने व्यवस्था प्रयोगशालामा मिलाउनु पर्नेछ ।
- (४) प्रयोगशालामा नियमित रूपमा सन्चालन हुने परिक्षण विधिहरू तथा वैकल्पिक अन्य कार्यविधिहरू बारे स्पष्ट लिखित प्रोटोकल, नियमित प्रयोगमा आउने मेसिनहरूको क्यालेब्रेशन एवम् सन्चालन विधि, विभिन्न परिक्षण विशेषका लागि आवश्यक पर्ने नमूना संकलन, संरक्षण तथा सम्प्रेषण विधि र परिक्षणका लागि आवश्यक पर्ने नमूना तथा अन्य सामाग्री तयार पार्ने विधिहरू बारे लिखित कागजात उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

१८. प्रयोगशाला परिक्षण विधि/प्रविधिहरूको छनोट (Selection of Test Methods)

- (१) प्रयोगशाला परिक्षणका लागि छनोट गरिएको परिक्षण विधि (test method) बारे सरोकारवालाहरूलाई जानकारी हुनु पर्नेछ ।

- (२) सरोकारवालाले परिक्षण विधिको सम्बन्धमा लिखित जानकारी माग गरेमा कार्यालयले आवश्यक प्रकृया पुऱ्याई माग बमोजिम दिन सक्नेछ ।
- (३) प्रयोगशाला विश्लेषक (analyst) ले प्रयोगशालामा प्रयोगहुने विधिको विशेषता (proficiency) को सम्पादन (performance) बारे समय-समयमा विश्लेषण गरि प्रतिवेदनको रूपमा राख्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (४) प्रयोगशालाले अपनाएको परिक्षण प्रकृया पूर्ण रूपले पारदर्शि र नियन्त्रण गर्न सकिने किसिमको हुनु पर्नेछ ।
- (५) परिक्षण विधि (test method or test protocol) मा विस्तृत रूपले व्याख्यात्मक (descriptive) र समवेदनशिल (critical) सूचनाहरू प्रष्ट रूपले समावेश भएको हुनु पर्नेछ । उक्त विधिको सहायताले कुनै पनि अनुभवि प्राविधिकले अन्य reference वा श्रोत व्यक्ति बिना परिक्षण कार्य सही ढंगले सम्पन्न गर्न सकिने हुनु पर्नेछ ।
- (६) परिक्षण विधिमा निम्न कुराहरू समेत प्रष्ट रूपले समावेश गरेको हुनु पर्नेछः
- क) परिक्षण विधि कुन श्रोतबाट लिईएको हो सोको प्रमाण र परिक्षणमा प्रभाव पार्ने विकृतिहरू (configurations) को नियन्त्रण ।
- ख) परिक्षण विधिबारे उचित रेफरेन्स (relevant reference) ।
- ग) प्रयोगमा आउने रसायन (Reagents), तिनको प्रयोग हुने निश्चित मात्रा (quantity) र सिमा (ranges) ।
- घ) प्रयोग गरिने आवश्यक सामाग्रीको रेफरेन्स (reference) तथा मापदण्ड जस्तै: reference strain, reference standards for antibody ।
- ङ) परिक्षणका लागि आवश्यक उचित नमूनाको परिमाण, प्रकार र संख्या ।
- च) नमूनाको आवश्यक गुणस्तर र जैविक दूषितताको स्तर (level of bio-contamination) ।
- छ) परिक्षणका लागि आवश्यक पर्ने रसायन (Reagents), अन्य आवश्यक सामाग्रीहरूको सूचि ।

- ज) प्रयोगशालाले परिक्षणका लागि प्राप्त नमूना स्वीकार गर्ने आधार तथा शर्तहरू ।
 - झ) नमूना पहिचान, संकलन, सम्बर्धन, सम्प्रेषण एवम् भण्डारण सम्बन्धि आवश्यक विवरण तथा शर्तहरू ।
 - ञ) परिक्षणका लागि नमूना तयार गर्न आवश्यक पर्ने विवरण र शर्तहरू ।
 - ट) परिक्षण शुरू गर्नु पूर्व जाँच गर्नुपर्ने कुराहरू जस्तै: equipment checks, calibration etc ।
 - ठ) परिक्षणको नतिजा स्वीकार्य हुने आधारहरू (Acceptance criteria for test results) ।
 - ड) परिक्षणबाट रेकर्ड गर्नुपर्ने तथ्याङ्क र त्यसको रूपान्तरण, व्याख्या (Interpretation) तथा प्रस्तुति (presentation) ।
(उदाहरणको लागि : Ps absorbance को reading लाई कुन किसिमले रूपान्तरणगरि परिक्षण गरिएको विधिको नतिजालाई पोजिटिभ वा निगेटिभ भन्ने वा मान्ने जनिनुपर्ने ।)
- (७) कुनै पनि परिक्षण विधिलाई नियमित प्रयोगशाला परिक्षणका लागि उपयोग गर्नु पूर्व त्यस विधिको प्रमाणिकरण (validation) गरिएको हुनु पर्नेछ ।
- (८) कुनै परिक्षण विधिमा संशोधन गर्नु पर्दा त्यसको चारित्रिक सम्पादनमा (performance characteristics) कुनै असर नपारी गरिनु पर्नेछ ।

१९. परिक्षण विधिहरूको प्रमाणिकरण (Validation of Test Methods)

- (१) प्रयोगशालाले राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार वा आफ्नो प्रयोगशाला भित्र परीक्षण गर्न मापदण्ड विकसित गरीएको भए पनि परीक्षण विधिको प्रमाणिकरण विश्व पशु स्वास्थ्य संगठनले OIE Manual of Standards for Diagnostic Tests, Vaccines and other related OIE references मा उल्लेख गरीएको सिद्धान्त अनुसार गर्नु पर्नेछ ।

कुनै प्रतिष्ठित प्राविधिक संस्थाबाट संकलित तथा पूर्व प्रमाणित भै सकेका परिक्षण विधिहरूलाई प्रयोगशाला आफैले उचित संख्यामा नमूनाहरू जाँच गरि प्रमाणिकरण (in-house validation) गर्न सक्नेछ ।

उल्लेखित विधिहरूको राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार पुनः प्रमाणिकरण (re-validation) गर्न आवश्यक पर्ने छैन । तर लिखित रूपमा प्रयोगशालाले परिभाषित गर्न सक्ने हुनु पर्नेछ । परिक्षण विधिबाट उत्पादित नतिजाको अन्तर-प्रयोगशालाको नतिजा/तथ्याङ्क (statistically compared with inter laboratory results/data) वा त्यस्तै अन्य प्रमाणिकरण गरिएको विधिबाट उत्पादित नतिजासंग वैज्ञानिक हिसावले मेल खाने प्रमाण कागजात हुनु पर्नेछ ।

- (२) प्रमाणिकरणमा परिक्षणको तथ्याङ्क अथवा नतिजा प्रमाणिकरणमा सबै किसिमका प्रारम्भिक अवलोकनहरू (Original observations), क्यालकुलेशनस, मेसिनहरूको अनुगमन् तथा क्यालिब्रेशन रेकर्डहरू पर्दछन् । प्रयोगशालाले प्रमाणिकरणका लागि आवश्यक पर्ने सबै तथ्याङ्कहरू तथा परिक्षण विधिहरू अध्यावधिक गरि प्रयोगशालामा प्रयोग भई रहँदासम्म र उक्त परिक्षण विधि प्रयोगशालाबाट हटाई सकेपछि पनि पाँच वर्षसम्म अभिलेखको रूपमा राखी राख्नुपर्नेछ ।

२०. परिक्षण तथ्याङ्कको नियन्त्रण (Control of Test Data)

प्रयोगशालाका प्रमुखले परिक्षणको प्रमाणिकरण एवम् नतिजासंग सम्बन्धित सबै किसिमका तथ्याङ्कहरू आवश्यक परेका बखत सजिलैसंग उपलब्ध हुने गरी कुनै तोकिएको व्यक्तिको जिम्मा लगाई सुरक्षितसाथ राख्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

२१. कम्प्यूटर तथा सफ्टवेयर लगायत अन्य मेसिनरी उपकरणहरू (Equipments including Computer and Soft wares)

- (१) प्रयोगशालाले उपार्जन (acquisition), प्रशोधन, रेकर्डिङ्ग, तथ्याङ्क भण्डारण तथा पुनःउपलब्धता (retrieval) का लागि कम्प्यूटर तथा अन्य स्वचालित मेसिनहरूको प्रयोग गरिएको भए निम्न बमोजिम हुनु पर्नेछ:

क) प्रयोगशाला स्वयंले विकास गरेको वा संशोधन गरि तयार गरेको सफ्टवेयर (software) को परिणाम प्रमाणिकरण गरिएको र परम्परागत रूपमा प्रयोग गरिने विधिको परिणामसंग मेल खाने गरि निर्धारण गरिएको प्रमाणित कागजातहरू प्रयोगशालासित हुनु पर्नेछ । यस्ता स्वचालित

मेसिन वा सफ्टवेयरहरू पुनर्निर्माण गर्न सकिने तरिकाबाट तयार गरिएको हुनु पर्नेछ ।

ख) स्वचालित मेसिन तथा कम्प्यूटरहरूलाई सुनिश्चित रूपले क्रियाशिल अवस्थामा राख्नुपर्ने छ । परिक्षणबाट प्राप्त हुने तथ्याङ्कको गुण कायम राख्न वातावरणिय अवस्था सोही अनुसार मिलाइएको हुनु पर्नेछ ।

ग) प्रयोगशाला परिक्षण सम्पादन गर्न आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण मेसिनरी उपकरणहरू लगायत अन्य सामाग्रीहरू प्रयोगशालामा हुनुपर्नेछ । प्रयोगशालामा कुनै मेसिन वा उपकरणहरू (equipments) उपलब्ध नभै अन्य प्रयोगशालामा भर पर्नु परेमा त्यस्ता प्रयोगशालाको मेसिनको गुणस्तर समेत प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ ।

(२) रोग निदान तथा परिक्षण कार्यमा प्रयोग हुने मेसिनरी उपकरण तथा त्यसलाई आवश्यक पर्ने उपकरणहरूको क्षमता नतिजा निकाल्न सक्ने भएको तथा सम्बन्धित परिक्षण विधिसंग मेल खाने (comply with) किसिमको हुनु पर्नेछ । प्रयोगशालाले मुख्य मुख्य मेसिनहरू (key equipments) को क्यालेब्रेशन अनिवार्य रूपले गर्नु पर्नेछ ।

(३) अधिकार प्राप्त अधिकारीले मात्र क्यालीब्रेटेड मेसिनहरू संचालन गर्न पाउने छ । मेसिनहरूको संचालन तथा स्याहार सम्भारका लागि सम्बन्धित मेसिनको उत्पादकद्वारा तयार गरिएको अपरेटिङ (Operating) म्यानुयल मेसिन संचालकसंग अनिवार्य रूपमा रहेको हुनु पर्नेछ ।

(४) परिक्षण कार्यमा प्रयोग हुने मेसिनको प्रत्येक भागको (item) राम्रो पहिचान गरि तिनको कम्तीमा निम्नानुसारको रेकर्ड राख्नु पर्नेछ:

क) मेसिनको प्रत्येक भागको पहिचान (identification)।

ख) उत्पादकको नाम, मेसिनको किसिम, परल मुल्य तथा सिरियल नम्बर ।

ग) तोकिए अनुसार प्रमाणित भएको अभिलेख ।

घ) क्यालेब्रेशन गरेको मिति र रिपोर्ट तथा पुनःक्यालेब्रेशन गर्नुपर्ने मिति ।

२२. अंकनीयताको नाप (Measurement of Traceability)

- (१) मेसिनहरूको क्यालेब्रेशन लगायत प्रयोगमा आउने सबै किसिमका नाप तौलहरू तथा नाप तौलमा प्रयोगहुने सामाग्रिहरूको सम्भव भएसम्म अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड (एस.आई.) यूनिटमा अंकित गर्नु पर्नेछ ।
- (२) एस.आई. यूनिटमा अंकित गर्न सम्भव नभएमा प्रयोगशालामा उपलब्ध उपायहरू मध्ये उत्तम र विश्वासिलो इकाई (यूनिट) प्रयोग गर्नु पर्नेछ र यसका लागि निम्न बमोजिम कार्य गर्न सकिने छः
 - क) भरपर्दो रेफरेन्सको आधारमा सम्बन्धित सरोकारवाला बिच सहमत भई निर्धारण गर्ने ।
 - ख) अन्तर-प्रयोगशाला परिक्षण कार्यक्रममा सहभागि हुने (participation in interlaboratory proficiency testing program) ।
- (३) परिक्षण कार्यका लागि प्रयोगमा आउने सन्दर्भ सामग्री/रिएजेन्टस तथा मेसिनरी औजारहरूको परिचालन, सम्भार र भण्डारण गर्दा तिनको क्षमता तथा गुण नबिग्रिने गरि गरिनु पर्नेछ ।
- (४) जैविकी सन्दर्भ सामग्री वा रिएजेन्टसहरू सम्भव भएसम्म अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड वा विश्व पशु स्वास्थ्य संगठन (OIE) को मापदण्ड अनुसारको हुनु पर्नेछ (e.g. International standard sera) ।
- (५) भण्डारण गरिएका सन्दर्भ सामग्री वा रिएजेन्टसहरूको गुण अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार छन् भन्ने कुरामा विश्वस्त हुन निश्चित तालिका अनुसार तिनको समय समयमा परिक्षण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (६) सन्दर्भ सामग्री वा रिएजेन्टसहरूको परिचालन, सम्प्रेषण तथा भण्डारण गर्दा तिनमा कुनै किसिमको संक्रमण वा गुणमा कुनै परिवर्तन नहुने किसिमले गरिनु पर्नेछ ।

२३. नमूना (Specimens/Samples)

- (१) प्रयोगशालामा प्रविधि विशेष वा परिक्षण विशेषका लागि उपयुक्त मानिने नमूना संकलन, प्रशोधन, संरक्षण र सम्प्रेषण गर्ने कार्यविधिको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ । सो कार्यविधि नमूना संकलन गर्ने सम्बन्धित निकाय र इकाईमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (२) नमूना संकलन गर्दा सोसंग सम्बन्धित आवश्यक सूचनाहरू जस्तै: संकलनकर्ता, प्रयोगशालाको कर्मचारी वा सरोकारवाला/कृषक, नमूना संकलन विधि, पहिचान, नमूना संकलन गरिएको स्थानको वातावरणिय अवस्था, नमूना लिईएको भाग वा अंग, पोष्टमार्टम गरि

नमूना संकलन गरिएकोभए कुन हिसाबले कति नमूना संकलन गरिएको हो ?, (The statistics that sampling procedures are based upon) सो समेत स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

- (३) सम्बन्धित निकायलाई नमूना संकलन गर्ने जिम्मेवारी दिनुपर्ने भए प्रयोगशालाले अन्वेषणका लागि छनोट गरिएको स्थानको पशु संख्याको आधारमा तथ्याङ्क शास्त्रको हिसाबले उपयुक्त हुने गरी संकलन गर्नुपर्ने आवश्यक नमूना संख्या सम्बन्धि योजना (statistically defined and documented plan for the specimen collection) को लिखित विवरण तयार गरि एक प्रति सम्बन्धित नमूना संकलन गर्न तोकिएको निकायलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२४. नमूनाको परिचालन (Handling of Specimens)

- (१) प्रयोगशालाले नमूनाको ढुवानी, प्राप्ति, सुरक्षा तथा नमूना राख्ने वा नष्ट गर्नेबारे स्पष्ट कार्यविधि तयार गर्नु पर्नेछ र सो विधिबारे नमूना संकलन तथा ढुवानीकर्तालाई नमूना संकलन गर्नु अगाडि नै जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (२) सोभै फिल्डबाट प्राप्त भएका वा तयार पारिएका नमूनाहरू (specimens or derived samples) बिच गोलमाल नहुने गरि प्रष्ट रूपले लेबुल गर्नु पर्नेछ ।
- (३) प्रयोगशालामा बुझाउन ल्याईएका नमूनाहरू सम्बन्धित परिक्षणका लागि उपयुक्त नभएमा वा तोकिएको संख्यामा नभएमा वा त्यस्तो अवस्थाको जाँच गरि कामै नलाग्ने देखिएमा " परिक्षणका लागि ठीक नभएको" भनि रेकर्ड राख्नु पर्नेछ र सो नमूना प्रयोगशालामा ल्याउने व्यक्ति/संस्थालाई नै फिर्ता गरीदिनु पर्नेछ ।
- (४) नमूनाको गुणस्तरमा कुनै शंका लागेमा वा उक्त नमूनासंग आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण विवरणहरू समावेश नभएको खण्डमा त्यस्तो नमूनाको बिषयमा सम्बन्धित कृषक वा सरोकारवालासंग परामर्श गरि ताजा नमूना वा छुट भएका विवरणहरू प्राप्त हुन आएपछि मात्र परिक्षण गर्नु पर्नेछ ।
- (५) प्रयोगशालाले परिक्षणको लागि प्राप्त भएका नमूनाहरू बुझ्निए पछि सम्बन्धित सरोकारवालालाई सोको नतिजा कहिले दिन सकिन्छ भनी मिति किटान गरिदिनु पर्नेछ ।

२५. गुणस्तरिय परिक्षण नतिजाको सुनिश्चितता (Ensuring the Quality of Test Results)

परीक्षण नतिजाको विश्वसनीयता कायम राख्न प्रयोगशालाले निम्नानुसार टेष्ट रिजल्टको योजनाबद्ध रूपमा अनुगमन तथा पुनरावलोकन गर्नु पर्नेछः

- क) प्रयोगशालाले बैज्ञानिक तरिकाबाट (statistical technique) आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रण गर्ने योजना (internal quality control scheme) सम्बन्धि विवरण ।
- ख) अनुकूल भएसम्म अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको रसायनहरू (chemicals/reagents) प्रयोग गरि आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रणका लागि प्रयोग गर्ने ।
- ग) व्यवहारिक भएसम्म, परिक्षणलाई त्यहि वा कुनै अर्को विधिको प्रयोग गरि दोहऱ्याउनु (replicate the test using the same or different methods) पर्ने ।
- घ) पहिलो परिक्षणको नतिजा शंकास्पद भएमा त्यहि नमूनाको पुनः जाँच वा परिक्षण गर्ने (re-testing of the same specimen) ।
- ङ) अन्तर-प्रयोगशाला परिक्षण गराउने व्यवस्था मिलाउने ।

२६. परिक्षणको नतिजा सम्बन्धि प्रतिवेदन (Reporting of Test Results)

- (१) प्रयोगशालाले सम्पन्न गरको प्रत्येक परिक्षणको नतिजा सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रयोग भएको परिक्षण विधिमा उल्लेख भए अनुसार प्रष्ट, दोहोरो अर्थ नलाग्ने किसिमको (unambiguous) र उद्देश्य अनुरूप भएको हुनु पर्नेछ ।
- (२) कुनै विशेष अवस्थामा बाहेक प्रयोगशालाले टेष्ट रिजल्टको प्रतिवेदन तयार गर्दा कम्तीमा निम्न कुराहरू समावेश गर्नु पर्नेछः
 - क) परिक्षणको नतिजा (test results) र सोको व्याख्या ।
 - ख) प्रयोगशालाको नाम र ठेगाना । (यदि नमूना परिक्षण अन्य प्रयोगशालाबाट गराइएको भए सो को ठेगाना)
 - ग) रिपोर्टको सबै पन्नाहरूको pages मा पेज नम्बर खुलाईएको हुनु पर्नेछ ।
 - घ) सरोकारवाला वा पशु धनीको नाम र ठेगाना ।
 - ङ) परिक्षण गरिएको नमूनाको विवरण ।
 - च) परिक्षणका लागि अपनाइएको परिक्षण विधि तथा त्यसको सन्दर्भ

- सामग्री (रेफरेन्स) ।
- छ) नमूना प्राप्त भएको र परिक्षण गरेको मिति ।
- ज) कसले (प्रयोगशाला आफैले वा किसान/सरोकारवालाले), कुन विधि वा तरिकाबाट नमूना संकलन गरेको हो सोको विवरण ।
- झ) नतिजाको व्याख्या (Interpretation), राय (opinion) र रायमा हुनुपर्ने आधार ।
- ञ) टेष्ट रिपोर्ट तयार गर्ने आधिकारिक व्यक्तिको नाम, थर, पद र दस्तखत ।
- ट) टेष्ट रिपोर्ट स्वीकृत गर्ने अधिकृतको नाम, थर, पद र दस्तखत ।
- (३) आवश्यक परेको अवस्थामा टेष्ट नतिजाको रिपोर्टमा निम्न-कुराहरू समेत समावेश गर्न सकिनेछः
- क) नमूना संकलन गरेको मिति ।
- ख) नमूना संकलन गरेको श्रोतको पहिचान ।
- ग) नमूना संकलन गरिएको ठाउँ तथा त्यसको नक्शा स्केच वा फोटो ।
- घ) नमूना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको कार्ययोजना (Sampling Plan) ।
- ङ) नमूना संकलन गर्दा सो नमूनाले परिक्षण नतिजालाई असर पार्नसक्ने सम्भाव्य वातावरणित अवस्थाहरू ।
- (४) तयार गरिएको परिक्षण रिपोर्ट यथासक्य छिटो सरोकारवाला कहाँ पठाउनु पर्नेछ ।
- (५) टेष्ट रिपोर्ट सम्बन्धित निकायमा पठाउदा फ्याक्स, टेलिफोन वा इलेक्ट्रोनिक वा इलेक्ट्रोम्याग्नेटिक माध्यमको प्रयोग गर्न सकिनेछ ।
- (६) प्रयोगशालाको प्रतिवेदनका लागि फर्मेट तयार गर्दा प्रतिवेदनमा आवश्यक पर्ने विषयवस्तु समेटिने र त्यसको जथाभावि प्रयोग नहुने किसिमले तयार गर्नु पर्नेछ । उक्त फर्मेटहरू विभागियलप्रमुखबाट स्वीकृत भएको हुनु पर्नेछ ।
- (७) एकै पटकमा धेरै नमूनाहरू प्राप्त भई एउटै उद्देश्यका लागि परिक्षण गर्नु पर्ने भएमा प्राप्त नमूनाहरू मध्ये केहि नमूना परिक्षण भई सकेपछि सम्बन्धित सरोकारवालालाई परिक्षण परिणामको "अन्तरिम रिपोर्ट" उपलब्ध गराउन सकिनेछ। यसरी रिपोर्ट उपलब्ध गराउदा सो अन्तरिम रिपोर्ट नै हो भनि उचित पहिचान हुनसक्ने गरि प्रयोगशालाले रेफरेन्स खुलाई राख्नु पर्नेछ । परीक्षणका लागी

प्राप्त भएका सम्पूर्ण नमूनाहरूको परिक्षण भई सकेपछि सरोकार वालालाई "अन्तिम रिपोर्ट" उपलब्ध गराउनु पर्नेछ र सो रिपोर्ट दिंदा (अन्तरिम रिपोर्टको सट्टा उपलब्ध गराईएको भए) त्यस्मा अन्तरिम रिपोर्टमा राखिएको रेफरेन्स नम्बर राख्नु पर्नेछ ।

- (८) सरोकारवालाले कुनै परिक्षणको प्रतिवेदन पुनःमाग गरेमा र माग गर्ने पक्षलाई सो प्रतिवेदन दिनुपर्ने भएमा नयाँ प्रतिवेदन तयार गर्दा पूरानै रेफरेन्स अनुसार दुरूस्त तयार गरि उपलब्ध गराउनु पर्नेछ तर त्यस प्रतिवेदनको दायाँतर्फ माथिल्लो भागमा "प्रतिलिपि" भनि उल्लेख गरिएको हुनु पर्नेछ ।

२७. प्रयोगशालाको अनुगमन/मूल्याङ्कन (Monitoring / Evaluation of the Laboratory)

- (१) कार्यालय प्रमुखले आफ्नो मातहतका प्रत्येक इकाई/शाखाको अनुगमन वर्षको एक पटक अनिवार्य रूपमा गरि सो को अनुगमन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन एक तह माथिल्लो कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (२) अनुगमन गर्दा सम्बन्धित मापदण्डहरू तथा कार्यालयको कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

२८. मान्यता प्रदान नहुने (Invalidity)

यो मापदण्डको पालना गर्नु सम्बन्धित सरोकारवालाको कर्तव्य हुनेछ । मापदण्ड अनुरूप गरेको नपाईएमा त्यस्ता प्रयोगशालाको नतिजालाई मान्यता प्रदान गरिने छैन ।

२९. संसोधन (Amendment)

विभागले यस मापदण्डमा उल्लेखित कुराहरूलाई आवश्यकता अनुसार थपघट, हेरफेर वा संसोधन गर्न सक्नेछ । यो प्रकृया कम्तिमा दुई वर्षमा एक पटक हुनु पर्नेछ ।

३०. उजुरी (Complaints)

व्यवस्थापन पक्षले प्रयोगशालाबाट उपलब्ध गराईएको सेवा सम्बन्धि उजुरी सुन्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ । परेका उजुरीहरूको समाधानका लागि प्रयोगशालाबाट गरिएको सुधारात्मक कार्यको विवरण साप्ताहिक रूपमा सम्बन्धित सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

kf]N6«L la|l8^a kmfd {sf] dflkb08

(पशु सेवा विभागको मिति २०६२।०७।०४ को निर्णय अनुसार स्वीकृत)

क्षेत्र (Scope):

पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्मलाई संक्रामक रोगहरुबाट मुक्त राख्न, स्वस्थ र सफा ह्याचिङ अण्डा र चल्ला उत्पादन गर्न ब्रिडिङ फार्ममा निम्न बमोजिमका तरीकाहरु निरन्तर रूपमा अवलम्बन गर्न आवश्यक भएकोले यो मापदण्ड तयार गरिएको छ । यो मापदण्डमा पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्मको आचार संहिता समावेश गरिएको छ । मापदण्डमा "पोल्ट्री" भन्नाले व्यवसायिक रूपमा पालन गरिने पंक्षीहरु जस्तै: कुखुरा, बट्टाई, टर्की, लौकाट, हाँस, परेवा, अस्ट्रीच भनी बुझ्नु पर्दछ ।

ब्रिडिङ फार्महरु:

१. ब्रिडिङ फार्म भौगोलिक दृष्टिकोणबाट उपयुक्त हुने ठाँउ, रोग निवारण गर्न सकिने गरि घनावस्ती भन्दा टाढा रहनुपर्ने छ । भवनमा हावाको वहने दिशालाई समेत दृष्टीगत गरिएको हुनु पर्नेछ । वातावरणीय हिसावबाट उपयुक्त हुने स्थानमा ब्रिडिङ फार्म भवन हुनु पर्नेछ ।
२. फार्म फेन्सीङ भएको हुनुपर्ने र भित्र जाने गेटमा "भित्र पस्न सख्त मनाही छ, "भनी लेखिएको हुनु पर्नेछ ।
३. फार्म परिसर भित्र मुसा र किरा नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ । पोल्ट्री दाना र अण्डा राख्ने कोठामा जङ्गली जनावर, चरा तथा अन्य जनावर पस्न नसक्ने हुनु पर्नेछ ।
४. ब्रिडिङ फार्ममा चल्ला उत्पादन गर्ने माउ स्विकृती लिएको जातको मात्र राख्नु पर्नेछ ।
५. एउटा पोल्ट्री समूहलाई (Age Group) अर्को समूहसंग मिसाउनु हुदैन ।
६. पोल्ट्री दाना र अण्डा राख्ने घर सफा र निःसंक्रमण गर्न सकिने खालको हुनु पर्नेछ ।
७. आगन्तुकले फार्म भित्र जानु पर्दा अनुमति लिएर मात्र जान पाउने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
८. प्रत्येक पोल्ट्री फार्मभित्र आगन्तुक र कर्मचारीलाई कपडा बदल्ने कोठा र स्नान कक्षको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
९. एक पटक राखिएका कुखुरा हटाएपछि, कुखुराको सोतर पूर्णरूपले हटाउनु पर्नेछ । तत्पश्चात सफागरी निःसंक्रमण गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ । जिवाणु/विषाणु /ढुंसी भए नभएको बारे समय समयमा आधिकारीक प्रयोगशालाबाट प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।

१०. पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्ममा पूर्ण स्वस्थ तथा रोग प्रतिरोधात्मक उपाय अपनाएको ह्याचरीवाट उत्पादित चल्ला मात्र राख्नु पर्नेछ । साथै उक्त ह्याचरी साल्मोनेला रोगवाट मुक्त भएको आधिकारीक निकायवाट प्रमाणित गरीएको हुनु पर्नेछ ।
११. दाना सफा र सुरक्षित ठाँउमा भण्डारण गरीएको हुनु पर्नेछ । दानामा पनि साल्मोनेला भए नभएको समय समयमा आधिकारिक निकायवाट परिक्षण गरी राखेको प्रमाण राख्नु पर्नेछ ।
१२. फार्ममा प्रयोग गरिने पानी पिउन योग्य हुनु पर्नेछ ।
१३. बिरामी र मरेका पोल्ट्रीलाई खोरवाट तुरुन्त हटाउने र रोग नफैलिने किसिमले नष्ट गरेको हुनुपर्नेछ ।
१४. भ्याक्सिनेसन तालिका, रोग निदान र उपचारको विवरण/रेकर्ड पोल्ट्रीको समूह अनुसार राखेको हुनु पर्नेछ र उक्त रेकर्ड माग गरेको अवस्थामा भेटेरिनरी निरिक्षकलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

ह्याचिड अण्डाको स्वस्थता तथा ढुवानीको व्यवस्था:

१. अण्डा पार्ने पोल्ट्रीको खोर (Nesting Box) को सोतर सुख्खा अवस्थामा हुनु पर्नेछ ।
२. अण्डा दिनको २ पटक भन्दा बढी संकलन गरी निःसंक्रमण गरेको भाडामा राख्नु पर्नेछ ।
३. फोहर, टुटेको, दाग लागेको, चर्केका अण्डाहरुलाई छुट्टै भाडामा राख्नु पर्नेछ र ह्याचिडको लागि त्यस प्रकारका अण्डा प्रयोग गर्न पाईने छैन ।
४. निःसंक्रमण गरेका अण्डाहरुलाई १३^०– १५^० सेल्सियस तापक्रम र ७०–८०% सापेक्षिक आर्द्रता कायम गरी सफा र धुलोविहिन कोठामा राखेको हुनु पर्नेछ ।
५. संकलन गरेका अण्डालाई निःसंक्रमण गरी निःसंक्रमण गरेको ढुवानीको साधनमा राखी ह्याचरीमा लानु पर्नेछ ।
६. ह्याचिडको लागि प्रयोग गरिने अण्डा ग्रेडिङ गरेको र अण्डाको तौल कम्तीमा ६० ग्रामको हुनु पर्नेछ ।

पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्म र ह्याचरीमा साल्मोनेला रोगको अनुगमन:

१. साल्मोनेला परिक्षणको लागि नमूना संकलन गर्दा फार्मभित्र रहेका कुखुरावाट वा अण्डापार्ने पोल्ट्री भएमा चल्ला उत्पादन गर्ने अण्डावाट नमूना लिनु पर्नेछ ।
२. सबै नमूनाहरुलाई पशु सेवा विभागले तोकेको प्रयोगशालाहरुमा पठाई परिक्षण गराउनु पर्नेछ ।
३. नमूना संकलन गर्ने तरिका अनुसूचि-१ मा दिइए अनुसार गर्नु पर्नेछ ।
४. पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्म निःसंक्रमण गर्ने तरिका अनुसूचि-२ मा दिइए अनुसार गर्नु पर्नेछ ।

अनुसूचि-१

नमूना संकलन तरिका:

(क) कखुरा राखेको फार्मबाट

- कखुराको ताजा सुली (अन्द्राजी १ ग्राम) वा
- मरेको चल्ला वा
- हटाईएको (culled) चल्ला

(ख) ह्याचरीबाट

- चल्लाको आन्द्रामा रहेको सुली वा
- अण्डा भित्र मरेको भ्रुण वा
- मरेको चल्ला

(ग) १ दिने चल्ला भएमा सो चल्लाहरु राखिएको बाकस भित्रबाट ।

उपरोक्त नमूना वाहेक फार्म तथा ह्याचरीबाट घरको भूईं / भित्ताको स्वाव (swab), सोत्तर, भरेका प्वाख, फोहर, धुलो, चर्केको अण्डाको बोका, अण्डा पार्ने गुँडको भुईं, प्याकेजिड सामानबाट पनि नमूना संकलन गर्नु पर्नेछ ।

१. नमूना लिने तरिका:

<u>वथानमा कखुराको कूल संख्या</u>	<u>नमूना संकलन संख्या (प्रति पटक)</u>
२५-२९	२०
३०-३९	२५
४०-४९	३०
५०-५९	३५
६०-६९	४०
९०-९९	५०
२००-४९९	५५
५०० वा बढी	६०

२. पोल्ट्री फार्म वा चल्ला कोरल्ने अण्डा (Hatching egg) को नमूना संकलन गर्दा Randomly नमूना संकलन गर्नुपर्नेछ ।

३. कम्तिमा तल उल्लेख गरिएको अन्तरालमा नमूना संकलन गर्नु पर्नेछ ।

(क) चल्ला हुर्काउने वथान (Rearing Flocks)

१ दिनको उमेरमा वा अण्डा पार्ने कोठामा सार्नु भन्दा ३ हप्ता अगाडि नमूना संकलन गर्नु पर्दछ । यदि पोल्ट्री हुर्काउने कोठाबाट सोभै अण्डापार्ने कोठामा नलगिकन अन्य ठाउँमा सार्ने हो भने सो ठाउँमा सार्नु भन्दा ३ हप्ता अगाडि पनि नमूना संकलन गर्नु पर्दछ ।

(ख) अण्डा पार्ने ब्रिडिङ बथान (Breeding Flocks in Lay)

१. ब्रिडिङ बथान भएमा तिनिरुको अण्डा पार्ने अवधिभर प्रत्येक महिना नमूना संकलन गर्नु पर्नेछ ।
२. हरेक नमूनामा नमूना संकलन गरेको मिति, फार्म, बथान, कुखुराको जात, के नमूना र कसले लिएको हो प्रष्ट लेख्नु पर्नेछ ।
३. संकलन गरेका सबै नमूनाहरूलाई प्रयोगशालामा पठाउनु अगाडी १^०-४^० सेल्सियस तापक्रम भएको रेफ्रिजेरेटरमा भण्डारण गरि संकलित नमूना ५ दिनभित्र प्रयोगशालामा पुऱ्याउनु पर्ने ।

अनुसूचि-२

पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्म निःसंक्रमण गर्ने तरिका:

पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्म निःसंक्रमण गर्दा निम्न बमोजिम तरिकाले गर्नु पर्नेछ ।

(क) पहिलो कन्सन्ट्रेसन (First Concentration)

५३ मिलिलिटर फर्मालिन (३७.५ प्रतिशत) र ३५ ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति क्यूविक मिटर क्षेत्रफलमा प्रयोग गर्नु पर्नेछ, अर्थात १४८.५ मिलिलिटर फर्मालिन (३७.५ प्रतिशत) र ९८ ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति १०० क्यूविक फिट क्षेत्रफलमा प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

(ख) दोश्रो कन्सन्ट्रेसन (Second Concentration)

४३ मिलिलिटर फर्मालिन (३७.५ प्रतिशत) र २१ ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति क्यूविक मिटर क्षेत्रफलमा प्रयोग गर्नु पर्नेछ, अर्थात १२० मिलिलिटर फर्मालिन (३७.५ प्रतिशत) र ६० ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति १०० क्यूविक फिट क्षेत्रफलमा प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

(ग) तेस्रो कन्सन्ट्रेसन(Third Concentration)

४५ मिलिलिटर फर्मालिन (४० प्रतिशत) र ३० ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति क्यूविक मिटर क्षेत्रफलमा प्रयोग गर्नु पर्नेछ, अर्थात १३५ मिलिलिटर फर्मालिन र ९० ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति १०० क्यूविक फिट क्षेत्रफलमा प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

फ्यूमिगेसन गर्नुपर्ने धातुका भाडाहरु, ट्रेहरु, माटाका भाडाहरु र अन्य सामानहरु कोठाको विचमा राख्नु पर्दछ । प्लास्टिक तथा पोलिथिनका भाडाहरु फ्यूमिगेसनका लागी प्रयोग गर्नु हुदैन ।

Xofr/Lsf] dfkb08

(पशु सेवा विभागको मिति २०६२।०७।०४ को निर्णय अनुसार स्वीकृत)

क्षेत्र (Scope):

यस ह्याचरीको मापदण्डमा ह्याचरीको आचार संहिता (Code of Practice) समावेश गरिएको छ ।

ह्याचरी भवन:

१. ह्याचरी भवन भौगोलिक दृष्टिकोणबाट उपयुक्त हुने ठाँउ, रोग निवारण गर्न सकिने गरि घनाबस्ती भन्दा टाढा रहनुपर्ने छ । भवनमा हावाको वहने दिशालाई समेत दृष्टिगत गरिएको हुनु पर्नेछ । वातावरणीय हिसावबाट उपयुक्त हुने स्थानमा ह्याचरी भवन हुनु पर्नेछ ।
२. अण्डा लिने देखि चल्ला वितरण गर्ने दिशातिर मात्र हावा वहने अध्ययन गरी भवन तथा यसका कोठाको निर्माण गरिएको हुनु पर्नेछ ।
३. ह्याचरीभवन भित्र न्यूनतम निम्न सुविधाहरू छुट्टा छुट्टै हुनु पर्नेछ ।
 - (क) अण्डा संकलन, ग्रेडिङ, भण्डारण र संरक्षण गर्ने कोठा
 - (ख) अण्डाको ट्रे राख्ने कोठा
 - (ग) अण्डा सेटीङ गर्ने कोठा
 - (घ) ह्याचिङ गर्ने कोठा
 - (ङ) चल्ला छान्ने, भालेपोथी छुट्याउने र चल्लालाई बाकसमा प्याकिङ गर्ने कोठा ।
 - (च) अण्डा, चल्ला राख्ने बाकस, अण्डा राख्ने ट्रे, औषधी राख्ने कोठा ।
 - (छ) उपकरणहरू सफागर्ने र फोहरमैला तह लगाउने सुविधा
 - (ज) भेन्टीलेसनको उचित व्यवस्था भएको ।
 - (झ) फ्युमीगेसनको व्यवस्था भएको ।
 - (ञ) कार्यालय तथा कामदारहरूको लागि छुट्टै कोठा ।
 - (ट) कामदारहरूलाई कपडा बदल्ने कोठा ।
 - (ठ) सौचालयको व्यवस्था
 - (ड) स्नान कक्ष
 - (ढ) चमेना गृह
४. ह्याचरी भित्र जङ्गली चरा, जङ्गली जनावर तथा घरपालुवा जनावर, किरा, फट्याङ्गा, भिङ्गा, मुसा प्रवेश गर्न नसक्ने हुनु पर्नेछ ।

ह्याचरी भवनको सरसफाई तथा जैविक सुरक्षा:

१. ह्याचरी भवनको वरिपरि पर्खाल वा तारबार गरेको हुनु पर्नेछ । गेटमा पाले राखिएको हुनु पर्नेछ ।
२. जङ्गली चरा, जङ्गली जनावर तथा घरपालुवा जनावर समेत ह्याचरी भवन क्षेत्र भित्र प्रवेश गर्न नसक्ने हुनु पर्नेछ । भिङ्गा नियन्त्रण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
३. ह्याचरीका सबै उपकरण तथा औजारहरूलाई सफा गर्ने तथा उचित तरिकाले निःसंक्रमण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
४. सामान फाल्ने र राम्रो ढलको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
५. ह्याचरी क्षेत्र ह्याचरीवाट निस्कने फोहर तथा अन्य फोहरवाट मुक्त हुनु पर्नेछ ।
६. मरेका चल्लाहरूलाई नष्ट गर्न वा उपयुक्त तरीकाले गाड्ने वा तह लगाउने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

आगन्तुक र कर्मचारीहरूको सरसफाईको लागि व्यवस्था:

१. आगन्तुकको अनावश्यक प्रवेश निषेध गरिएको हुनु पर्नेछ ।
२. ह्याचरीभित्र सफा कपडा, टोपी, मास्क, एप्रोन र जुता सबैलाई छुट्टा छुट्टै प्रदान गरिनु पर्नेछ ।
३. आगन्तुक र कर्मचारीको लागी फुटबाथको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । त्यस्तो फुटबाथलाई आवश्यकता अनुसार दिनमा दुई तिन पटक बदलिरहनु पर्नेछ ।
४. सावुनपानीले आवश्यकता अनुसार पटक पटक हात धुनु पर्नेछ ।
५. आगन्तुकहरूलाई कुखुरा तथा कुखुरावाट उत्पादित वस्तुसंग सोभै सम्पर्कमा आउन दिनु हुदैन ।

अण्डा तथा चल्ला ह्याण्डलिङ सम्बन्धी व्यवस्था:

१. ह्याचरीमा अण्डा तथा चल्लासंग काम गर्ने व्यक्तिले काममा लाग्नु भन्दा अगाडी सावुनपानीले हात धुनु पर्नेछ । साथै सफा कपडा तथा जुता बदल्नु पर्नेछ ।
२. भाले पोथी चल्ला छुट्टाउने कर्मचारीहरूले पनि काम थाल्नु भन्दा अगाडी कपडा बदल्ने, जुता फेर्ने तथा सावुनपानीले हात धोएपछि निःसंक्रमण गरेको हुनु पर्नेछ । उक्त कार्यहरू प्रत्येक ब्याचमा (ब्याच भन्नाले एक पटक सेटीङ गरेको अण्डावाट निस्केका चल्लाहरू भनी बुझ्नु पर्दछ) दोहर्‍याउनु पर्नेछ ।
३. चल्लाहरूलाई ह्याचरीवाट बाहिर पठाउदा नयाँ, सफा, निःसंक्रमण वा फ्यूमिगेसन गरेको चल्ला राख्ने बाकसमा राखी पठाउनु पर्नेछ । एक पटक प्रयोग भैसकेको बाकस पुनः प्रयोग गर्नु परेमा निःसंक्रमण गरी प्रयोगमा ल्याउनु पर्नेछ ।
४. प्रत्येक लटको (लट भन्नाले एक ब्याचमा निस्केका चल्लाहरू मध्येको एक समुहका चल्ला बुझ्नु पर्दछ) चल्ला वितरण गरेपछि वितरण कक्षको निःसंक्रमण गर्ने र कामदारले नुहाएर कपडा बदल्नु पर्नेछ ।

५. प्रत्येक लटको ढुवानी गर्ने साधनलाई, ढुवानी अघि पछि पनि सफा र निःसंक्रमण गरेको हुनु पर्नेछ ।

अण्डा र ह्याचिङ मेशिनको सरसफाई:

- क) सिफारीस गरिएका केमिकल्सबाट फ्यूमीगोसन गर्नु पर्नेछ, वा
- ख) निःसंक्रमण गर्ने भोलपदार्थ चल्ला कोरल्ने अण्डामा छर्कने वा ढुवाउने वा
- ग) पशु सेवा विभागको आधिकारीक निकायले उपयुक्त ठहऱ्याएको अन्य तरीका अपनाउन सकिनेछ ।

ह्याचरीमा फ्यूमिगोसन गर्ने विधि:

१. अण्डा सेटिङ गर्ने इन्कुवेटरमा फ्यूमिगोसन गर्ने:
२. ह्याचिङ मेशिनमा भएका अण्डाहरुलाई फ्यूमिगोसन गर्ने:

नोट: ह्याचरीमा फ्यूमिगोसन गर्ने विधिको विस्तृत विवरण अनुसूचि- १ मा दिईएको छ । समितिले अनुसूचिलाई समय सापेक्ष परिमार्जन गर्न सक्नेछ ।

अनुसूचि-१

अण्डा, अण्डा राख्ने ट्रे, ह्याचिङ मेशिन र अन्य ह्याचरीका उपकरणहरुलाई पहिला सफा गरेर फर्मलडिहाइड ग्याँसबाट निःसंक्रमण गरेमा रोगका किटाणु प्रभावकारी रुपमा नास हुने हुदा यस विधिलाई प्राथमिकता दिन सकिनेछ । फ्यूमिगोसन गर्दा पोल्ट्री ब्रिडिङ फार्म निःसंक्रमण गर्दा प्रयोग गर्ने तरिका अपनाउनु पर्नेछ । फ्यूमिगोसन गर्नुपर्ने अण्डालाई तारको च्याक वा बास्केटमा राख्नु पर्दछ, जसले गर्दा फर्मलडिहाइड ग्याँस अण्डामा सजिलैसंग बिना रुकावट पुग्न सक्दछ ।

१. अण्डा सेटिङ गर्ने इन्कुवेटरमा फ्यूमिगोसन गर्ने:

अण्डा सेट गरेको १२ घण्टाभित्रमा फ्यूमिगोसन गरिसक्नु पर्दछ । मेशिनको तापक्रम र आर्द्रता मेशिन संचालन गर्ने अवस्था कै जस्तो हुनु पर्दछ । फ्यूमिगोसन गर्दा मेशिनको ढोका र भेन्टीलेटर बन्द गर्नु पर्दछ । मेशिन भित्रको पंखा चलाई रहनु पर्दछ । यसरी २० मिनेटसम्म फ्यूमिगोसन गर्नु पर्दछ । फ्यूमिगोसनको समय समाप्त भएपछि, भेन्टीलेटर खोलेर ग्याँस बाहिर फालि दिनु पर्दछ ।

सावधानी

चल्ला उत्पादन गर्ने मेशिनमा राखिएको वा इन्कुवेसन गरिएको २४-२६ घण्टा पछि फ्यूमिगोसन कदापी गर्नु हुँदैन । फ्यूमिगोसन गर्नाले भ्रूणको मृत्यु (Embryo Mortality) हुन सक्दछ ।

२. ह्याचिड मेशिनमा भएका अण्डाहरुलाई फ्यूमिगोसन:

समय र परिस्थिती अनुसार अण्डाहरुलाई सेटिड मेशिनबाट ह्याचिड मेशिनमा राखी सकेपछि र १० प्रतिशत चल्लाहरुले अण्डाको बोका फुटाउनु भन्दा अगावै फ्यूमिगोसन गर्न सकिनेछ। अण्डाहरु ह्याचिड मेशिनमा सार्ने काम भैसकेपछि ह्याचिड मेशिनलाई आवश्यक तापक्रम र आर्द्रतामा ल्याउनु पर्दछ। भेन्टीलेटरहरु सबै बन्द गर्नु पर्दछ। त्यसपछि फ्यूमिगोसन शुरु गर्नु पर्दछ, र फ्यूमिगोसन गरि सके पछि पंखा चलाउनु पर्दछ। फ्यूमिगोसन गर्नको लागि २५ मिलिलिटर फर्मालिन र १२.५ ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति क्यूबिक मिटर क्षेत्रफलमा प्रयोग गर्नु पर्दछ। फ्यूमिगोसनको समय २० मिनटसम्म हुनेछ।

३. इन्कुवेटर र ह्याचीड मेशिनको फ्यूमिगोसन:

अडा तथा चल्लाहरु निकाली सकेपछि मेशिनलाई राम्रोसंग सफा र निःसंक्रमण गर्नु पर्दछ। मेशिन भित्र रहेका सबै ट्रे हरुलाई भिक्केर बाहिर राख्ने र निःसंक्रमण गरिएका ट्रे हरु राख्नु पर्दछ। नयाँ अण्डाहरु सेट गर्नको लागि तयारी गर्नु पर्दछ। मेशिनको ढोका र भेन्टीलेटरहरु बन्द गर्नु पर्दछ। तापक्रम र आर्द्रता मेशिन चालु गर्ने अवस्थाको जस्तै कायम राख्नु पर्दछ।

फ्यूमिगोसन गर्ने अवधि कम्तीमा ३ घण्टा देखि १२ घण्टासम्म हुनु पर्दछ। फर्मालिन र पोटासियम परम्याग्नेटको मात्रा ५३ मिलिलिटर फर्मालिन (३७.५ प्रतिशत) र ३५ ग्राम पोटासियम परम्याग्नेट प्रति क्यूबिक मिटर क्षेत्रफलको हिसावले प्रयोग गर्नु पर्दछ। फ्यूमिगोसन गरी सकेपछि मेशिनलाई पूरा खोलीदिनु पर्दछ।

सावधानी

उपरोक्त विधि चल्ला काढ्ने अण्डा नभएको खाली मेशिनको लागि मात्र प्रयोग गरिन्छ। अण्डा वा चल्ला भएको मेशिनमा माथी उल्लेख गरिएको समय सम्म फ्यूमिगोसन गर्नु हुँदैन।

४. फर्मलडीहाईड ग्याँसलाई प्रभावहिन (Neutralisation) गर्ने:

फर्मलडीहाईड ग्याँसलाई तुरुन्त प्रभावहिन गर्नु परेमा प्रयोग गरेको फर्मालिनको आधा मात्रा मात्र २५ प्रतिशत एमोनियम हाइड्रोअक्साईड (Ammonium hydroxide) को भोल प्रयोग गर्नु पर्दछ। मेशिनको तल्लो भागमा उक्त रसायन खन्याई मेशिनको ढोका तुरुन्त बन्द गर्नु पर्दछ।

ब्रोइलर कुखुरा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ (Standards for Broiler Poultry Management, 2007) क्षेत्र (scope)

ब्रोइलर कुखुरा फार्मलाई संक्रामक रोगहरुबाट मुक्त राख्न, स्वस्थ र गुणस्तर युक्त ब्रोइलर कुखुरा उत्पादन तथा विक्रि वितरण गरी खाद्य सुरक्षा गर्न र ब्रोइलर कुखुराको स्वास्थ्य रक्षा गरी जनस्वास्थ्य संरक्षण गर्नका लागि आवश्यक भएको हुँदा पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा नियमावली, २०५६ को नियम १७ को अधिनमा रही पशु सेवा विभागले यो ब्रोइलर कुखुरा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गरेको छ। यो मापदण्डमा ब्रोइलर कुखुरा व्यवस्थापनको आचार संहिता (Code of practice for broiler chickens) समेत समावेश गरिएको छ।

परिच्छेद - १ प्रारम्भिक

१ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

- (१) यो मापदण्डको नाम “ब्रोइलर कुखुरा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” रहनेछ।
- (२) यो मापदण्ड नेपालभरका ब्रोइलर कुखुरा फार्महरुमा लागु हुनेछ।
- (३) यो मापदण्ड पशु सेवा विभागले स्विकृत गरेको मिति देखि लागु हुनेछ।

२ परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस मापदण्डमः-

- (क) “ब्रोइलर कुखुरा” भन्नाले व्यवसायीक हिसावले मासु उत्पादन गर्ने उद्देश्यले पालिने कुखुरा बुझ्नु पर्दछ।
- (ख) “विभाग” भन्नाले पशु सेवा विभाग सम्झनु पर्छ।
- (ग) “भेटेरिनरी निरीक्षक” भन्नाले पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा ऐन, २०५५ को दफा २५ बमोजिम नियुक्त वा तोकिएको अधिकृत सम्झनु पर्छ।
- (घ) “नियमावली” भन्नाले पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा नियमावली, २०५६ सम्झनु पर्दछ।
- (ङ) “फार्म” भन्नाले ५०० वा सो भन्दा बढी ब्रोइलर कुखुरा पालन गरी व्यवसायीक हिसावले मासु उत्पादन गर्ने पोल्ट्री हाउस सम्झनु पर्दछ।
- (च) “खुला घर प्रणाली” भन्नाले डिपलिटर सिस्टम अन्तर्गत कुखुरा पालीने प्रणाली सम्झनु पर्दछ।
- (छ) “बन्द घर प्रणाली” भन्नाले केज / ब्याट्री सिस्टम अन्तर्गत कुखुरा पालीने प्रणाली सम्झनु पर्दछ।

परिच्छेद - २

ब्रोइलर फार्म सम्बन्धी व्यवस्था :

३ पन्छी घर (Poultry House):

- (१). फार्म स्थापना गर्दा नजिकको पोल्ट्री फार्म र मानव वस्ति देखि टाढा हुनु पर्नेछ ।
- (२). खुला घर प्रणाली (Open house) मा पालिएका ब्रोइलरका लागि १.१ देखि १.२ वर्ग फिट ठाउँ प्रति ब्रोइलर र बन्दघर (Closed house) प्रणालीमा पालिएकाको लागि ०.६ देखि ०.८ वर्ग फिट प्रति ब्रोइलर ठाउँ उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । तर १ देखि ३ हप्ताका एउटा ब्रोइलरलाई ०.२ देखि ०.३ वर्ग फिट ठाउँको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (३) ब्रोइलरको हाउजिङ प्लान अनुसूची- १ मा दिए वमोजिम हुनु पर्नेछ । यस मापदण्ड भन्दा उच्च स्तरको मापदण्ड कायम गर्ने फार्मका लागि कुनै बाधा पर्ने छैन ।

४ तापक्रम:

- (१) पन्छी घरमा रुम थर्मामिटर राख्नु पर्नेछ ।
- (२) खोरमा तापक्रमको व्यवस्थाको लागि निम्न वमोजिम व्यवस्था गर्नु पर्नेछ :
पहिलो दिन ३५° सेन्टिग्रेड. २४ घण्टा
पहिलो हप्ता भरी ३३° सेन्टिग्रेड २४ घण्टा
दोश्रो हप्ता ३१° सेन्टिग्रेड रातको समयमा मात्र
तेश्रो हप्ता गर्मिको महिनामा २८° सेन्टिग्रेड भन्दा थप तातो दिनु हुदैन ।
पाँच हप्ता पछि ब्रोइलर ताप प्रति सम्वेदनशिल (Heat sensitive) हुने हुदा थप तापक्रम दिनु हुदैन ।

५ प्रकाशको व्यवस्था

- (१) पहिलो हप्तामा चल्लाको शरिर भन्दा ४५ से.मि. उचाइमा र त्यस पछि हरेक हप्ता ७.५ से.मि. का दरले बत्तिको उचाई उठाउनु पर्नेछ ।
- (२) खोरमा एकनासको प्रकाश (Lighting) को व्यवस्था हुनु पर्नेछ । प्रकाशको तीव्रता (Intensity) र दैनिक प्रकाशको व्यवस्था अनुसूची- २ मा दिइए वमोजिम हुनु पर्नेछ ।

६ दाना-पानी को व्यवस्था

- (१) ब्रोइलर फार्ममा सधैं मानिसले पिउन योग्य पानीको (Potable water) प्रयोग गर्नु पर्नेछ । यसरी प्रयोग गरिने पानीको गुणस्तर अनुसूची-३ मा दिइए वमोजिमको हुनु पर्नेछ ।

- (२) समय समयमा पानी परीक्षण गरी सो को अभिलेख दुरुस्त राख्नु पर्नेछ ।
- (३) खोरमा अटुट पिउने पानीको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । सामान्य अवस्थामा उमेरको आधारमा ब्रोइलरलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने पानीको मात्रा (Requirements) अनुसूची -४ मा दिइएको छ ।
- (४) फार्ममा भएको दानाको गुणस्तर समय समयमा जाँचगर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।
- (५) दाना र औषधी अलग अलग भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (६) फिडरको व्यवस्था गर्दा १-३ हप्ता सम्मका उमेर भएका ब्रोइलरका लागि १.५ -२ इन्च ठाउँ प्रति ब्रोइलर र ४- ७ हप्ता सम्म उमेर भएका ब्रोइलरका लागि २.५-३ इन्च ठाउँ प्रति ब्रोइलर कायम राख्नु पर्नेछ ।
- (७) प्रति १०-१२ वटा ब्रोइलरका लागि एक मुन्टी (Nipple) वा एक पानीको भाँडाको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । कपमा (Cup) पानी दिदा २०-३० वटा ब्रोइलरको लागि एउटा कपको दरले पानी दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

७ ब्रोइलरको ढुवानी व्यवस्था :

- (१) ब्रोइलर चल्ला वा कुखुरालाई ढुवानी गर्दा उपयुक्त तापक्रम भएको हावादार सवारीको साधनमा राखी ढुवानी गर्नु पर्नेछ ।
- (२) ब्रोइलर चल्ला वा कुखुरालाई जाडोको दिनको चिसो समय (Cooler time) मा वा वर्षातको समयमा भिजाएर ढुवानी गर्नु हुदैन । यसै गरी गर्मी मौसममा ढुवानी गर्नु पर्दा दिनको चिसो समय (Cooler time of day)मा ढुवानी गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद - ३

जैविक सुरक्षा तथा रोग नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था :

८ जैविक सुरक्षा तथा रोग नियन्त्रण:

- (१) प्रत्येक ब्रोइलर फार्मले पन्छीको खोप तालिका (Vaccination schedule) राख्नु पर्नेछ ।
- (२) ब्रोइलरलाई कम्तीमा अनुसूची-५ मा उल्लेख भए वमोजिम खोप लगाउने र सोको अभिलेख राख्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (३) प्रत्येक खोरमा रोग नियन्त्रणका लागि All-in / all -out को सिद्धान्त अपनाएर Rotation प्रणालीमा ब्रोइलर पन्छी पालन गर्न सकिनेछ ।
- (४) एक दिने ब्रोइलर चल्लाको तौल कम्तीमा ३३ ग्राम हुनु पर्दछ ।
- (५) चल्ला रोगमुक्त फार्मबाट ल्याउनु पर्नेछ र चल्लाको स्वास्थ्य प्रमाणपत्र हुनुपर्नेछ ।
- (६) एक लट ब्रोइलर विक्रि गरे पछि खोरलाई अनिवार्य रूपमा निः संक्रमण गरी कम्तीमा २ हप्ता खोर खाली गरी नयाँ चल्ला राख्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (७) ब्रोइलर फार्मले साल्मोनेला रोगको नियमित परीक्षण गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने र यसबारे सम्बन्धित भेटेरिनरी निरीक्षकलाई जानकारी गराउनुपर्नेछ ।

- (८) फार्ममा दैनिक रेकर्डिङको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । रेकर्डमा अनुसूची-६ मा उल्लेख गरिए वमोजिमको विवरण अनिवार्य रूपमा राख्नु पर्नेछ ।
- (९) ब्रोइलर फार्ममा पालिएका पन्छीहरूको स्वास्थ्य परिक्षण र रोग-अनुगमन रेकर्ड राख्नु पर्नेछ ।
- (१०) ब्रोइलर फार्ममा कार्यरत सबै कर्मचारीहरूको नियमित स्वास्थ्य परिक्षण गराई रेकर्ड राख्नु पर्नेछ ।
- (११) ब्रोइलर घर धुलो, दुर्गन्ध र आवाज प्रदुषणबाट मुक्त हुनु पर्नेछ ।
- (१२) खोरको वरिपरि पानी जम्ने ठाउँ हुनु हुदैन ।
- (१३) फार्म भित्र wheel dip गरेर मात्र फार्मको गाडी प्रवेश गराउनु पर्नेछ ।
- (१४) ब्रोइलरको खोर र अन्य व्यवस्थापन इकाईको दुरी कमिमा ३० फिट फरकमा हुनु पर्नेछ ।
- (१५) फार्ममा चेन्जरुम, फुटवाथ, रबर बुट, एप्रोनको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (१६) फुट-डिप हरेक खोरको अगाडि राख्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (१७) फार्मको ढोका सधैं बन्द राखी नियमित रूपमा निःसंक्रमण गर्नु पर्नेछ ।
- (१८) फार्मबाट निस्किएको फोहोर पानी पुनः प्रयोग गर्नु हुदैन ।
- (१९) फार्मबाट निस्किएको फोहोरलाई नष्ट गर्नु पर्नेछ ।
- (२०) बसाई सराई गर्ने पन्छी (migratory birds) बाट ब्रोइलरलाई टाढा राख्नका लागि ताल तलैया तथा सिमसार क्षेत्रको नजिक फार्म स्थापना गर्नु हुदैन ।
- (२१) फार्म परिसरको मुख्य प्रवेश द्वार एउटा मात्रै हुनु पर्नेछ, र बाहिर निस्कन अर्को ढोका पछाडी राख्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (२२) डिपलिटर प्रणाली (Deep litter system) मा ब्रोइलर पालन गर्दा ४-५ इन्च वाक्लो सोतर राख्नु पर्नेछ ।
- (२३) सोतर सधैं सुख्खा रहने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (२४) ब्रोइलरको खोर फार्म अफिस, भण्डार, ग्यारेज, फिड मिलबाट अलग हुनु पर्नेछ ।
- (२५) फार्मभित्र जङ्गली चरा, जङ्गली जनावर तथा घरपालुवा जनावर, किरा, फट्याङ्गा, भिङ्गा, मुसा प्रवेश गर्न नसक्ने हुनु पर्नेछ ।
- (२६) फार्म भवनको वरिपरि पर्खाल वा तारबार गरेको हुनु पर्नेछ । गेटमा पाले राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (२७) फार्मका सबै उपकरण तथा औजारहरूलाई सफा गर्ने तथा उचित तरिकाले निःसंक्रमण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (२८) फार्ममा राम्रो ढलको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (२९) मरेका चल्लाहरूलाई नष्ट गर्न वा उपयुक्त तरीकाले गाड्ने वा तह लगाउने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (३०) आगन्तुकको अनावश्यक प्रवेश निषेध गरिएको हुनु पर्नेछ ।

- (३१) फार्मभिन्न एप्रोन, मास्क, टोपी र जुता फार्म प्रवेश गर्ने सबैलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (३२) आगन्तुक र कर्मचारीको लागी फुटबाथको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । त्यस्तो फुटबाथलाई आवश्यकता अनुसार दिनमा दुई तिन पटक बदलिरहनु पर्नेछ ।
- (३३) ब्रोइलर फार्ममा कार्यरत व्यक्तिले आवश्यकता अनुसार पटक पटक सावुनपानीले हात धुनु पर्नेछ ।
- (३४) आगन्तुकहरुलाई कुखुरा तथा कुखुराबाट उत्पादित वस्तुसंग सोभै सम्पर्कमा आउन दिनु हुदैन ।

९ ब्रोइलर फार्मको भेटेरिनरी निरीक्षण :

- (१) भेटेरिनरी निरीक्षकले ब्रोइलर फार्मको निरीक्षण गर्दा परिचय-पत्र साथमा हुनु पर्नेछ ।
- (२) भेटेरिनरी निरीक्षकले कम्तिमा फार्मको क्षमता, जैविक सुरक्षा, साल्मोनेला अनुगमन रेकर्ड, रोग सम्बन्धि रेकर्ड, फार्म रेकर्ड र भ्याक्सीनेशन तालिकाको जाँच/ निरीक्षण गर्नु पर्नेछ ।
- (३) फार्ममा रोगको शका लागेमा उचित संख्यामा नमूना लिई विस्तृत विवरण सहित तोकिएको प्रयोगशालामा पठाउनु पर्नेछ ।

१० विविध:

- (१) ब्रोइलर कुखुरामा प्रयोग हुने भेटेरिनरी औषधीहरुको Maximum Residual Limits मासुमा अनुसूची ७ मा दिईए भन्दा बढी हुनु हुदैन ।
- (२) ब्रोइलर कुखुरामा विभिन्न औषधीहरुको Withdrawal Period अनुसूची ८ मा उल्लेख भए भन्दा बढी र मासुमा Aflatoxin Limit अनुसूची ९ मा दिईए भन्दा कम हुनु पर्नेछ ।
- (३) यो मापदण्डको पालना गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

अनुसूची -१

ब्रोइलरको लागी हाउजिड प्लान

इकाई	खुलाघर प्रणाली	बन्दघर प्रणाली
चैडाई	१० मिटर भन्दा घटी	१२ मिटर भन्दा घटी
लम्बाई	जग्गाको आधारमा	जग्गाको आधारमा
खोरको भुईंवाट छानाको उचाई	कम्तिमा ३.६ मिटर	४ मिटर
जमिनवाट खोरको भुईं सम्मको उचाई	१.९५ मिटर	१.९५ मिटर
छानाको एक पाखोको लम्बाई	०.९-१.२ मिटर	०.९-१.२ मिटर

अनुसुची- २
खोरमा प्रकाशको तीव्रता र दैनिक प्रकाशको व्यवस्था

<u>उमेर (दिनमा)</u>	<u>प्रकाशको तीव्रता (लक्समा)</u>	<u>दैनिक प्रकाशको व्यवस्था</u>
० - ७	कमिन्तमा २०	२३ घण्टा उज्यालो, १ घण्टा अँधेरो
७ - २१	२० - १०	२३ घण्टा उज्यालो, १ घण्टा अँधेरो
(विस्तारै घटाउदै लाने) २१ -	विक्रि गर्ने दिन सम्म १०	२३ घण्टा उज्यालो, १ घण्टा अँधेरो

नोट : प्रकाशको तीव्रता "लक्स मिटर" बाट मापन गर्न सकिन्छ ।

अनुसुची - ३
ब्रोइलर फार्ममा प्रयोग गर्ने पानीको गुणस्तर निर्धारण गर्ने आधार

<u>इकाई</u>	<u>पिलाउन योग्य पानीमा</u>	<u>शंकास्पद पानीमा</u>	<u>खतरनाक पानीमा</u>
ई.कोलाइ/लिटर	०	१० -५०	१००
एमोनिया मि.ग्रा./लिटर	०	२	१०
नाइट्रेट मि.ग्रा./लिटर	० -१५	१५ -३०	३०
जीवाणु/एम एल	० -१०	१० -१००	१०,०००
जैविक पदार्थ मि.ग्रा./लि.	१	३	>४.६

अनुसुची - ४
ब्रोइलरलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने पानीको मात्रा (१०,००० को लागि)

<u>उमेर (हप्तामा)</u>	<u>लिटर</u>
१	३८०
२	६१०
३	९५०
४	१२५०
५	१५१०
६	१७४०
७	१९३०

अनुसुची - ५

ब्रोइलरको लागि खोप तालिका र प्रयोग विधि

उमेर (दिनमा)	खोपको किसिम	प्रयोग विधि
१ - ७	आई.बी, एन.डी	स्प्रे गरेर
१० - १४	गम्बोरोको खोप	पिउने पानीमा
१४ - २१	रानीखेत- लासोटा स्ट्रेन	आँखा वा पानीमा

**अनुसुची - ६
दैनिक फार्म रेकर्ड**

जात (Breed) : खोर नं (Shed number) : राखिएको कुल संख्या :
 चल्ला राखेको मिति : विक्रि गर्ने अनुमानित मिति :
 चल्ला काडेको मिति : चल्लाको तौल :
 (Hatching date) :

उमेर (दिनमा)	मिति	मरेको संख्या	छाँटेको (Culled) संख्या	मृत्यु दर %	बाँकि संख्या (Balance)	दाना खपत (ग्राममा)	शारीरिक तौल (ग्राममा)

Maximum Residual Limits of some common veterinary drugs in Poultry Meat

S.N.	Drug	MRL
1	Penicillin	50 µg/kg
2	Streptomycin	600 µg/kg
3	Gentamicin	2000 µg/kg
4	Erythromycin	100 µg/kg
5	Ampicillin	10 µg/kg
6	Oxytetracycline	100 µg/kg
7	Chlortetracycline	100 µg/kg
8	Benzathin Penicillin	50 µg/kg
9	Tetracycline Hcl	250 µg/kg
10	Tylosin Phosphate	200 µg/kg
11	Sulfamethazine	100 µg/kg
12	Bacitracin	50 µg/kg
12	Nitrofurans	0 µg/kg
14	Furaltadone	0 µg/kg
15	Livamisol	100 µg/kg
16	Monensin	50 µg/kg
17	Verginomycin	100 µg/kg
18	Amprolium	0 µg/kg
19	Neomycin	500 µg/kg
20	Spectinomycin	500-2000 µg/kg
21	Spiramycin	200-600 µg/kg
22	Lincomycin	300-500 µg/kg
23	Flumequine	500 µg/kg
24	Flubendazole	200-500 µg/kg
25	Fenbendazole	100-500 µg/kg
26	Oxfendazole	100-500 µg/kg

अनुसुची - ८

Withdrawal period for slaughtering when drugs are used in Poultry

S.N.	Drug	Withdrawal period
1	Tylosin	1 day
2	Oxytetracycline	0 day
3	Furazolidone	5 days
4	Monensin	3 days
5	Narasin	5 days
6	Salinomycin	5 days
7	Decoquinatate	3 days
8	Sulfaquinoxaline	5 days
9	Amprolium	0 day

अनुसुची - ९

Aflatoxin Tolerance Limit in meat / feed

S.N.	Item	Limit	Limit
1	Meat	10 µg/kg	
2	Meat	25 µg/kg	During Rainy Season
3	Feed	50 µg/kg	

kg' ;]jf ljefuaf6 :jLs[t cGo dfkb08x?

१. खाने अण्डा पैठारीको लागि क्वारेन्टाइन मापदण्ड

- (१) अण्डाको श्रोत खुलेको हुनुपर्छ ।
- (२) अण्डा इन्फरटायल हुनु पर्छ ।
- (३) अण्डा उत्पादन गर्ने माउ कुखुरामा सालमोनेला रोगमुक्त भएको प्रमाण पत्र समावेश भएको हुनुपर्छ ।
- (४) अण्डा ग्रेडीड गरिएको हुनुपर्छ ।
- (५) अण्डा सफा, नफुटेको र कडा खोल भएको हुनुपर्छ ।
- (६) अण्डामा मासु र रगतको थोपा तथा सुलि नटाँसिएको हुनुपर्छ ।
- (७) अण्डा भित्रको सेतो र पहेंलो भाग नबिग्रेको हुनुपर्छ ।
- (८) अण्डा अफ्लाटक्सिन मुक्त हुनु पर्नेछ अर्थात् २५ पि.पि.वि.भन्दा बढी हुनु हुँदैन ।
- (९) अण्डालाई फोरेर हेर्दा सेतो र पहेंलो भाग मिसिएको हुनु हुँदैन ।
- (१०) अण्डा उत्पादनको मिति लेखिएको हुनु पर्दछ र त्यसको उमेर १ हप्ता भन्दा बढी हुनु हुँदैन ।

२. चल्ला उत्पादन गर्ने अण्डाकोलागि क्वारेन्टाइन मापदण्ड

- (१) अण्डाको श्रोत खुलेको अन्तर्राष्ट्रिय पशु स्वास्थ्य प्रमाणपत्र हुनुपर्छ ।
- (२) अण्डा फर्टिलाइज्ड हुनुपर्छ ।
- (३) अण्डा उत्पादन गर्ने माउ सालमोनेलोसिस, माइकोप्लाज्मासिस, चिकेन इन्फेक्सियस एनिमिया, इनसिफाइलोमाइलाइटिस, एभियन इन्फ्ल्यून्जा, एडिनो भाइरस, रियोभाइरस, ल्यूकोसिस, मरेक्स र एग ड्रूप सिन्ड्रोम बाट मुक्त हुनु पर्छ ।
- (४) अण्डा विश्व पशु स्वास्थ्य संगठनको मापदण्डमा तोकिए बमोजिम निःसंक्रमण गरिएको हुनुपर्छ ।
- (५) अण्डाको साथमा निर्यात गर्ने देशको तोकिएको भेटेरीनरी अधिकारीले निरीक्षण गरेको प्रतिवेदन हुनुपर्छ ।
- (६) अण्डाको सिपमेन्ट सफा र प्रयोग नगरेको प्याकेजमा हुनुपर्छ ।
- (७) अण्डाको औशत तौल कम्तीमा ५० ग्रामको हुनुपर्छ ।
- (८) अण्डा सफा, नफुटेको र कडा खोल भएको हुनुपर्छ ।
- (९) अण्डामा मासु र रगतको थोपा नलागेको हुनुपर्छ ।

- (१०) अण्डाको पहेंलो र सेतो भाग नबिग्रिएको हुनुपर्छ ।
 (११) अण्डाको उत्पादन मिति लेखिएको हुनुपर्छ र अण्डाको उमेर १ हप्ताभन्दा बढी हुनु हुँदैन ।
 (१२) प्रत्येक पटक अण्डा ढुवानी गर्ने ट्रे नयाँ हुनुपर्छ ।

३. प्यारेन्ट र कमर्सियल चल्ला पैठारीको लागि क्वारेन्टाइन मापदण्ड

- (१) चल्लाको साथ अन्तर्राष्ट्रिय पशु स्वास्थ्य प्रमाणपत्र पेश गरिएको हुनुपर्छ ।
 (२) चल्ला सिपमेन्ट भएको दिनमा कुनै रोगको लक्षण देखिएको हुनु हुँदैन ।
 (३) चल्ला उत्पादन भएको ह्याचरी र ब्रिडिङ फार्म सालमोनेला पुलोरम, सालमोनेला ग्यालिनरम, सालमोनेला इन्टेरीटिडीस, सालमोनेला टाइफिमोरियम, माइकोप्लाज्मोसिस, चिकेन इन्फेक्सियस एनिमिया, एभियन इन्सेफाइलोमाइलाइटिस, एभियन इन्फूएन्जा, एडिनोभाइरस, रियोभाइरस, ल्यूकोसिस, मेरेक्स र इडिएस रोगमुक्त भएको हुनुपर्छ ।
 (४) चल्ला उत्पादन गर्ने माउमा लगाउने गरेको भ्याक्सिनेसन सेड्युल समावेश गरिएको हुनुपर्छ ।
 (५) चल्लामा पहिलो दिनमा मरेक्स रोगको रिस्पेन्स स्ट्रेन भ्याक्सिन लगाएको हुनु पर्नेछ । उपरोक्त भ्याक्सिन नलगाएको चल्लाहरूलाई ३ दिनभित्र उक्त भ्याक्सिन लगाइ कम्तीमा २१ दिनसम्म विक्री वितरण नगरी भेटेरिनरी निरीक्षक वा क्वारेन्टाइन अधिकृतको निगरानीमा तोकिएको ठाँउमा राख्नुपर्छ ।
 (६) चल्लाको तौल कम्तीमा ३३ ग्रामको हुनुपर्छ ।
 (७) चल्लाको जात र नश्ल स्पेसिफिकेसन अनुसार हुनुपर्छ ।
 (८) चल्लाको मलद्वारमा सुलि र शरीरमा फोहर मैला नलागेका हुनुपर्छ ।
 (९) चल्ला फुर्तिलो र आँखा चम्किलो भएको हुनुपर्छ ।

माछा भुरा बारे मापदण्ड

(पशु सेवा विभागको मिति २०६१।०५।२५ को निर्णय अनुसार स्वीकृत)

kz' :jf:Yo tyf kz' ;]jf P]g 2055 sf] bkmf 18 Pj+ kz' :jf:Yo tyf kz' ;]jf lgodfjnL, 2056 sf] bkmf 17 adf]lhd u')f:t/ tyf dfkb)* ;DaGwL Joj:yf cg';f/ df%fsf] e'/f / ;f]sf] ('jfgLsf] ;fwgsf] u')f:t/ tyf dfkb)* lgDg cg';f/ tf]lsPsf] % .

१. विदेशबाट पैठारी गरिने माछाको भुराको गुणस्तरको मापदण्ड:

- s_ df%fsf] e'/f eGgfn] g]kfn clw/fHodf dT:o kfngsf] nflu l;kmfl/; ul/Psf dT:o cWoog cg';GWffg, :^s OGx\ofG;d]^ (Stock Enhancement) Pj+ ;f}Gbo{sf nflu PSj]l/od jf cGoq ;hfp]g] lgDglnlvt cj:yfsf] dT:o ljhnfO{ ;D+emg' kb}{% .
- 1= e')f cj:yfsf] km'n (Spawn)
- 2= Xofrln~, ue]{ {kf]if) y}nL (Yolk-sac) pkof]u e};s]sf] Pj :jtGq ?kdf kfgLdf t}{g] lfdtf ljsf; x'b} u/]sf] e';'gf df%ef e'/f
- 3= cfvfv ljsl;t ePsf] e')f (Eyed-egg)
- 4= ;fgf] df%ef e'/f (Fry) ;/b/ ;fO{h 2 ulfd ;Dd tf}n ePsf] e'/f
- 5= &'nf] df%ef e'/f (Fingerling) ;/b/ 2 b]lv 10 ulfd ;Dd tf}n ePsf] e'/f
- 6= jif]{ e'/f (Advanced Fingerling) ;/b/ 10 ulfd eGbf dfly tf}n ePsf] e'/f
- 7= lemé] df%ef ju{ (Crustacea) df kg]{ { e/v/ hGd]sf nfle{ cj:yf (Larval) kf/ ul;/s]/ jo:s cj:yfsf] zfl//Ls ljsf; e};s]sf] cj:yfsf] e'/f
- v_ dT:o ljh Pj+ lhpb]f] df%ef k}&f/L ubf{ ;f] sf] ;fydf cflwsfl/s cGt{/f]i^<o dT:o :jf:Yo k|df)fkq ;fydf ;+nUg x'g' kg}{% .
- u_ df%fsf] e'/f ('jfgLsf] nflu tof/ ul/Psf] cj:yf ;Ddd s'g} /f]usf] nIf]f gb]lvPsf] x'g' kg}{% .
- #_ df%ef e'/f pTkfbgug] { dT:o Xofr/L Pj+ dT:o g;{/L;+u ;Gj\$ cGo ;+/rgf (facilities) ;+nUg tflnsf -1 df pNn]v ePsf df%fsf /f]uaf^ e'Qm ePsf] x'g' kb}{% .
- _ df%ef e'/f]sf] hft / gZn k|df]ft ePsf] x'g' kb}{% .
- r_ df%fsf] e'/f :jf:Yo, km'lt{nf] / cfvfv r]Dsnf] x'g'kb}{% .

२. विदेशबाट पैठारी गरिने माछाको जाती सम्बन्धि मापदण्ड:

-s_ g]kfnfd dT:o kfngsf]nflu l;kmf/; ul/Psf lgDg lnlv hftLsf df%f e"/f dfq cfoft ug{ kfOg] % . dT:o kfngsf]nflu l;kmf/; gePsf hft a}b]lzs k}&/L Pj+ ;jb]zdf cf];f/ k;/ / lals| ug{ kfOg] %}g

नेपालमा मत्स्य पालनमा सिफारिस भएका माछाका जातहरू:

- sdg sfk { (Cyprinus carpio)
 - l;Ne/ sfk { (Hypophthalmichthys molitrix)
 - laux]* sfk { (Aristichthys nobilis)
 - ulf; sfk { (Ctenopharyngodan idella)
 - /f]x' (Labeo rohita)
 - g}gL (Cirrhinus mrigala)
 - efs'/f (Catla calta)
 - /]Gaf] ^<fp^ (Onchorhynchus mykiss)
- t/ cg';Gwfg jf kl/I]fsf] nflu g]kfn ;/sf/sf] ;DalGwt lgsfosf] k"}{ ;jLs[ltdf h'g ;'s} hftsf] df%f e"/f k}&/L tyf lgsfzL ug{ o; dfkb)*n] aGb]h ug] { %}g .
- v_ dT:o ljsfz / la:tf/sf]nflu xfn cg';Gwfgsf b[li^sf]fn] dxT]k"}f{ dflgPsf tkzLn adf]lhdsf cfoftt hftsf df%f sf e"/f fO cg'dlt kqsf cfwf/df k}&/L tyf lgsfzL, cf];f/-k;/ / lals| lat/)f ug{ kfOg] % .
- ltnflkof hftL (Oriochromis nilotica)
 - dfu'/ hgtL (Clarias species)
 - lemé] df%f hftL (Macrobrachium Species)
 - kf]l&of (Puntius gonionotus)
 - k]+ufl;o; (Pangacius species)

३. माछा भूरा पैठारी गर्ने नाका सम्बन्धि मापदण्ड:

- s_ g]kfnfd dT:o kfngsf]nflu l;kmf/; ul/Psf hftsf df%f sf e"/f Pj+ ;}Gbo{sfnflu PSjf]/oddf ;hfp] p@]Zon] pi)f hfto df%f (Tropical species) ljb]zaf^ k}&/L ubf{ Sjf]/G^fOg r]skf]i^af^ dfq cfoft ug{ ;lsg] % .
- v_ cg';Gwfg Pj k/LI]fsf] nflu g]kfn ;/sf/sf] k"}{ l;js[ltaf^ cfoft ul/g] gof hftsf df%f e"/f cGt/f{li^<o xjfO{ dfu{af^ dfq g]kfn k]j]z u/fpg kfpg] ul/ gfsf tf]lsPsf] % .

४. माछाको भूरा ढुवानी तथा प्याकिड सम्बन्धि मापदण्ड:

- s_ df%f sf] e"/f ('jfgLsf]nflu Kofls~ ug{ k"}{ e"/fsf]] cj:yf x]l/ 8 b]lv 24 #)^f klxn] sl)*;lg~ u/fOPsf] x'g' kb{ % .

-v_ e''/f Kofls~ ubf{ ;kmf / ;jR% kfgLsf] k|of]u u/]sf] x'g' kb{% .

-u_ Kofls~ eP/ cfPsf] df%fsf] e'/fdf :j:Yo df%fsf] e''/fdf x'g' kg]{ ;j} cj:yf lJBdfg ePsf] / /f]u k/lhjLsf nlf)fx? gb]lvPsf] x'g' kb{% . sTnf em/]sf] k'R%/ jf kv]^f sfl^Psf], lhpdf (';L b]lvPsf], zl//df /Qm>fa ePsf], cfFvf jflx/ lg:s]sf], zl// jf+uf] l^uf] ePsf], sTnf p&]sf,] ;]tf] yf]Knf ePsf,] cfFvdf jfbn nfu]sf], k]^ km'n]sf], lkwdf kN^]/ j;]sf], t]/g] ;G'tng u'dfPsf], /+udf km/s cflb cf^vfn] b]Vg ;lsg] /f]u k/lhjLsf nlf)f d'Qm ePsf] x'g' kb{% .

-#_ df%fsf] e''/f (jfgL ubf{ lgDg lnlt ltg k|sf/n] Kofls~ ul/ ('jfgL ug{ ;lsg]%) .

1= Knfli^s jf wft'sf] d'v v'Nnf ePsf] ef*fdf Pl/o^/ . clS;hg UoFf;sf] pkof]u u]/ jf gu]/ .

2= Knfli^ssf] Aofu jf jGb eff*fdf clS;hg Uof; kof{Kt /x]sf] Pc/^fO^ cj:yfdf Kofs u]/ .

3= cfvf ljs;t ePsf] df%fsf] km'n (**Eyed-egg**) nufot cGo dT:ohGo h}ljs j:t' (**Live genetic Material**) nfO Og;n]^* :^fO/f]kmf]d leq j/kmdf Kofs u]/ .

~_ e'/f Kofs ePsf] Knfli^ssf] y}nf]nfO Kjfn kg{ / clS;hg lns x'gaf^ jrfrpg sf*{jf}* jf cGo pko'Qm ef*f] leq /fv]/ ('jfgL ul/Psf] x'g' kb{% .

-r_ df%fsf] e''/f ('fjfgL ePsf] Kofssf] leqk^[L / jflx/ k^[L klg n]jn nfu]sf] -e''/f Kofs ePsf] ldlt, hft, ;fOh, ;+Vof ;d]t_v'nfO{Psf] x'g' kg]{% .

-%_ n&\ofpg] cf]iflw (**Tranquilizer**) k|of]u ul/ ('jfgL ul/ NofPsf] eP k|of]u ePsf] /;fog Pj+ ;f] sf] dfqf pNn]v ePsf] x'g' kg]{ % .

-h_ vfB k|of]hgsf]nflu d[t cj:yfsf] l;+uf] df% (**Dead Unvicerated fish**) jf dT:ohGo pTkflbt j:t'af^ klg dT:ohGo /f]u k/lhjLsf] ;+qmd)f x'g ;Sg] ePsf]n] To:tf j:t' k}&f/L jf lgsf;L ubf{ cg';lr 5 - v_ / 5 ~_ dWo] pko'Qmtsf] cfwf/df s'g]} Pp^f cGt{/fli^|o dfkb)* cg';f/sf] dT:o :jf:Yo k|df)fkq ;fydf ;+nUg /xg' kg]{ % .

५. अनुगमन एवं मुल्याङ्कन व्यवस्था:

-s_ kz' ;]jf ljefu jf cGtu{tsf] o; ljefun] tf]s]sf] ;Da\$ sfof{no Pj+ dT:o
ljf; lgb]{zgfno jf o;n] tf]s]sf] ;Da\$ cg';Gwfg, lzlf]f ;+:yf, u}/
;/s/L Pj+ cGo sfof{nosf] ;+o'Qm ;dGjodf df%of e'/f Pj+ dT:ohGo
;fdu|L k}&f/L x'g] r]s kf]i^sf] :ynut cg'udg ul/g] % .
-1_ dT:ohGo ;fdu|L k}&f/L x'g] kz' Sjf/]G^fOg sfof{no÷r]s
kf]i^n] ;DkGg u/]sf] sfo{sf] hfgsf/L dfl;s ?kdf dT:o ljf;
lgb]{zgfnonfO{ klg pknAw u'/fpg' kg]{% .

6= k}&f/L Pj+ lgsf;Lsf] nflu cfjZos kg] { dT:o :jf:y ;DaGwL k|df]f kqx? OIE
International Aquatic Animal Health Code-2004 sf] v)* 6 df
pNn]v ePsf Model International Aquatic Animal Health
Certificates df cfwfl/t /x]sf] x'g' kg]{% .

अनुसूची १

OIE dT:o :jf:Yo cff/ ;+lxtf 2004 (OIE Aquatic Animal Health
Code-2004) df tf]lsP cg';f/ Part 2 Diseases of fish : Section 2.1
Diseases Listed by the OIE df pNn]lvt dWo] v)* -s_ df pNn]v ePsf
/f]u nfu]sf df%ofsf] e'/f k}&f/L / ljs|L ljt/)f ug { kfO {g] %}g .

-v)* s_ **Disease of fish listed by OIE**

1. Epizootic haetopoitic necrosis
2. Infectious haetopoitic necrosis
3. Oncorhynchus masou virus disease
4. Spring viraemia of carp
5. Viral haemorrhagic septicaemia
6. Channel catfish virus disease
7. Viral encephalopathy and retinopathy
8. Infectious pancreatic necrosis
9. Infectious salmon anaemia
10. Epizootic ulcerative syndrome

11. Bacterial Kidney disease (*Renibacterium salmoninarum*)
12. Enteric Septicaemia in cat fish (*Edwardsiella ictaluri*)
13. Piscirickettsiosis (*Piscirickettsia salmonis*)
14. Gyrodactylosis (*Gyrodactylus salaris*)
15. Red sea bream iridoviral disease
16. White sturgeon iridoviral disease

अनुसूची २

g]kfn clw/fHodf tkl;n adf]lhdsf 8 j^f kz' Sjf/]G^fOg sfof{nox? /x]sf %g\ .
 tL sfof{no cGtu{t cffjZostf cg';f/ kz' Sjf/]G^fOg r]s kf]i^÷gfsfx? ;+rfng
 ul/g] %g\ .

l;= g+=	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no	lhNnf	s}lkmot
1	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, sfs*le§f	emf kf	
2	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, /fgL	df]/é	
3	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, hgsk'/	wg'iff	
4	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, lj/u+h	k;f{	
5	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, e}/xjf	?kGb]xL	
6	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, g]kfnu+h	af+s]	
7	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, dx]Gb]gu/	s+rgk'/	
8	kz' Sjf/]G^fOg sfof{no, sf&df)*f}	sf&df)*f}	

**INTERNATIONAL AQUATIC ANIMAL HEALTH CERTIFICATE FOR
LIVE FISH AND GAMETS**

LIVE FISH AND GAMETS

NOTE: Mark all the relevant items with a cross in the appropriate space.

I. Identification

- cultured stock wild stock Fish
 Unfertilised egg Fertilised egg Larvae

1) Species

Latin name:.....

Common name:.....

2) Age (Years):

- Unknown 0+ 1+ 2+ >2+

3) Total weight

(kg):.....

or

Number (x10000).....

II. Place of harvest

1) Country:.....

2) Zone:.....

3) Aquaculture establishment/zone:

Name:.....

Location:.....

III Origin of consignment (if different from II)

- 1) Country:.....
- 2) Zone:.....
- 3) Aquaculture establishment/zone:

Name:.....

Location:.....

IV Destination

- 1) Country:.....
- 2) Zone:.....
- 3) Aquaculture establishment/zone:
Name:.....
Location:.....
- 4) Nature and identification of means of
.....

V Declaration

I, the undersigned, certify that the live fish and/or fish larvae, fish gametes, ova and fertilized eggs in the present consignment have as their place of production a : country zone Aquaculture establishment that has been subjected to an official fish health surveillance scheme according to the procedures described in the OIE Diagnostic manual for Aquatic animal Diseases and that the country, zone or Aquaculture establishment identified in section II is officially recognised as being free from the pathogen causing the disease listed in this aquatic code, as identified in the table below.

INTERNATIONAL AQUATIC ANIMAL HEALTH CERTIFICATE FOR LIVE FISH AND GAMETS

	Country		Zone		Aquaculture establishment	
	Yes	No	Yes	No	Yes	No
Epizootic haetopoitic necrosis						
Infectious haetopoitic necrosis						
Oncorhynchus masou virus disease						
Spring viraemia of carp						
Viral haemorrhagic septicaemia						
Channel catfish virus disease						
Viral encephalopathy and retinopathy						
Infectious pancreatic necrosis						
Infectious salmon anaemia						
Epizootic ulcerative syndrome						
Bacterial Kidney disease (Renibacterium slamonimarum)						
Enteric Septicaemia in cat fish (Edwardsiella ictalurt)						
Piscirckettsiosis (Piscirckettsia salmonis)						
Gyrodactylosis (Gyrodactylus salaries)						
Red sea bream iridoviral disease						
White sturgeon irridoviral disease						

Exportin

Country:.....

Component Authority:.....

Stamp:

Date:

Issued at:

Name and address of certifying official:

.....
.....
.....

Signature:.....

IMPORTANT NOTE: This certificate must be completed no more than three days prior to shipment.

४. जैविक पदार्थको उत्पादन, बिक्री बितरण वा पैठारी गर्न निबेदन दिदा उपलब्ध गराउन पर्ने बिबरण
१. उत्पादन गर्नेको नाम र ठेगाना (Name and address of the producer)
२. जैविक पदार्थको व्यापारिक तथा जेनेरिक नाम । (Trade and generic name of the biological)
३. जैविक पदार्थको भौतिक र रसायनिक बनावट तथा जैविक गुण र प्रभाव गर्ने तरिका । (Physical, chemical and biological properties and mechanism of action of the biologicals)
४. जैविक पदार्थको प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक र रोग पहिचानको गुणात्मक विवरण । (Description of the prophylactic, curative or diagnostic properties of the biologicals)
५. जैविक पदार्थमा हानिकारक असर नभएको, रोग प्रतिकारात्मक असर तथा अन्य नकारात्मक असर बारे तथ्यांका (Data on harmless effect, immunogenic effect and side effects of biologicals)
६. गुणात्मक र संख्यात्मक नियन्त्रण गरिने तरिकाको विवरण । (Description of methods of qualitative and quantitative control [efficacy, quality and safety])
७. जैविक पदार्थको रोग प्रतिकारात्मक गर्न वा प्रभावकारी रोग विश्लेषण गर्न सक्ने क्षमता वारे अन्य समान उत्पादन संग तुलनात्मक विवरण (केहि भए) [Comparative assessment of the biologicals on immunological or diagnostic effectiveness in comparison with other similar preparations (if any)]
८. अन्य जैविक पदार्थ वा पशु औषधिहरू एकैसाथ प्रयोग हुन सक्ने वा नसक्ने वारे विवरण । (Indications, contra-indications, and compatibility with other biologicals and veterinary drugs)
९. जैविक पदार्थ उत्पादन, ढुवानी, सन्चय र प्रयोग गर्दा अपनाउनु पर्ने सावधानीहरू । (Precautions that must be observed during the production, transportation, storage and use of the biologicals)
१०. जैविक पदार्थको बनावट, प्रयोगविधि, मात्रा, सन्चय र प्याकिङ सम्बन्धि निर्देशनहरू । (Instructions concerning the use of the biological preparation, ways of application, dosage, storage and packing)
११. बिक्री गरिने प्याकेजमा उल्लेख हुनु पर्ने कुराहरू । (Label on the trade packing)
१२. अन्य आवश्यक कुरा (कुनै भए) [Other information (if any)]

gd"gf k/LIf0fsf] nflu tf]lsPsf k|of]uzfnfx? M
(पशु सेवा विभागको मिति २०६२।०६।०२ को निर्णय अनुसार स्विकृत)

सि. नं.	पशु क्वारेन्टाईन कार्यालय र चेकपोष्ट	पशुरोगको नमूना परीक्षणकोलागि सिफारिस गरिएका प्रयोगशालाहरू	
		सम्पर्क गर्नु पर्ने प्रयोगशाला	रेफरेन्स प्रयोगशाला
१	काकरभिट्टा		
	क) पशुपतिनगर	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय इलामको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, बिराटनगर
	ख) काकरभिट्टा	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय भापाको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, बिराटनगर
	ग) गौरीगन्ज	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय भापाको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला , बिराटनगर
२	बिराटनगर		
	क) रानी	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, बिराटनगर	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ख) भण्टावारी	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, बिराटनगर	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ग) माडर	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, जनकपुर	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
३	जनकपुर		
	क) भिट्टामोड	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, जनकपुर	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ख) मलंगवा	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय सर्लाहीको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, जनकपुर

	ग) जठही	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, जनकपुर	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
४	बीरगन्ज		
	क) सिरसिया	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय पर्साको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, जनकपुर
	ख) औरया	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय पर्साको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, जनकपुर
	ग) पथलैया	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय पर्सा वा मकवानपुरको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, जनकपुर
५	काठमाण्डौ		
	क) रामनगर	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय चितवनको प्रयोगशाला	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ख) सिन्धुपाल्चोक	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ग) त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रीय विमानस्थल	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
६	भैरहवा		
	क) त्रिबेणी	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय रूपन्देहीको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, पोखरा / केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ख) बेलहिया	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय रूपन्देहीको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, पोखरा / केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर

	ग) कृष्णनगर	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय रूपन्देहीको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, पोखरा / केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
७	नेपालगन्ज		
	क) भन्सार रोड, नेपालगन्ज	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय बांकेको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, सूर्खेत / केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ख) गुलरिया	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय बांकेको प्रयोगशाला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, सूर्खेत / केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
८	गड्डाचौकी		
	क) गड्डाचौकी	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, धनगढी	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ख) बेलौरी	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, धनगढी	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	ग) धनगढी	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, धनगढी	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर
	घ) दार्चुला	क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, धनगढी	केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर

नोट: कन्फरमेसनकोलागि केन्द्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर तोकिएको छ ।

